

Näyttötutkinnon perusteet

**SAAMENKÄSITYÖKISÄLLIN
AMMATTITUTKINTO
2006**

OPETUSHALLITUS
UTBILDNINGSSTYRELSEN

27/011/2006

**Velvoittavana
noudatettava**

Päivämäärä **1.8.2006**

Voimassaoloaika
15.8.2006 alkaen toistaiseksi

Säännökset, joihin toimivalta
Määräyksen antamiseen perustuu
L 631/1998 13 § 2 mom

Kumoaa määräyksen nro **44/011/1996**
Muuttaa määräystä nro

SAAMENKÄSITYÖKISÄLLIN AMMATTITUTKINNON PERUSTEET

Opetushallitus on päättänyt Saamenkäsityökisällin ammattitutkinnon perusteista, joita on noudatettava 15.8.2006 lukien toistaiseksi.

Tutkintoon tai sen osaan valmistavan koulutuksen järjestäjän on laadittava ja hyväksyttävä koulutusta varten opetussuunnitelma noudattaen, mitä näissä tutkinnon perusteissa on määrätty. Ammattitaidon näytöt on järjestettävä osana valmistavaa koulutusta.

Tutkintotoimikunta, tutkinnon järjestäjä ja koulutuksen järjestäjä eivät voi jättää noudattamatta tutkinnon perusteita tai poiketa niistä.

Pääjohtaja

Kirsi Lindroos

Ylitarkastaja

Hanna Ketonen

SISÄLLYSLUETTELO

1	Luku	
	NÄYTTÖTUTKINTOJEN TEHTÄVÄT JA TAVOITTEET	9
	1 § Näyttötutkinnot	9
	2 § Näyttötutkintoihin valmistava koulutus	9
	3 § Ammattitaidon osoittamistapojen ja tutkintosuoritusten arvioinnin yleiset perusteet	9
2	Luku	
	SAAMENKÄSITYÖKISÄLLIN AMMATTITUTKINNON MUODOSTUMINEN	10
	1 § Tutkinnon osat	10
3	Luku	
	SAAMENKÄSITYÖKISÄLLIN AMMATTITUTKINNOSSA VAADITTAVA AMMATTITAITO JA ARVIOINNIN PERUSTEET	11
	1 § Saamenkäsityökisällin kaikille yhteinen ammattitaito	12
	a) Ammattitaitovaatimukset	13
	b) Arvioinnin kohteet ja kriteerit	13
	c) Ammattitaidon osoittamistavat	15
	2 § Saamenpuku ja asusteet	16
	a) Ammattitaitovaatimukset	16
	b) Arvioinnin kohteet ja kriteerit	16
	c) Ammattitaidon osoittamistavat	17
	3 § Nahka- ja turkistyö	18
	a) Ammattitaitovaatimukset	18
	b) Arvioinnin kohteet ja kriteerit	18
	c) Ammattitaidon osoittamistavat	20
	4 § Saamenpuvun asusteet	21
	a) Ammattitaitovaatimukset	21
	b) Arvioinnin kohteet ja kriteerit	21
	c) Ammattitaidon osoittamistavat	22
	5 § Valinnainen nahka- tai turkistuote	22
	a) Ammattitaitovaatimukset	23
	b) Arvioinnin kohteet ja kriteerit	23
	c) Ammattitaidon osoittamistavat	24
	6 § Tiuhta- ja punontatyö	25
	a) Ammattitaitovaatimukset	25
	b) Arvioinnin kohteet ja kriteerit	25
	c) Ammattitaidon osoittamistavat	26

7 §	Erityistekniikat	26
	a) Ammattitaitovaatimukset	27
	b) Arvioinnin kohteet ja kriteerit	27
	c) Ammattitaidon osoittamistavat	29
8 §	Kudontatyö	29
	a) Ammattitaitovaatimukset	29
	b) Arvioinnin kohteet ja kriteerit	29
	c) Ammattitaidon osoittamistavat	31
9 §	Pahkatyö	31
	a) Ammattitaitovaatimukset	31
	b) Arvioinnin kohteet ja kriteerit	31
	c) Ammattitaidon osoittamistavat	34
10 §	Puutyö	34
	a) Ammattitaitovaatimukset	34
	b) Arvioinnin kohteet ja kriteerit	34
	c) Ammattitaidon osoittamistavat	36
11 §	Luu- ja sarvityö	37
	a) Ammattitaitovaatimukset	37
	b) Arvioinnin kohteet ja kriteerit	37
	c) Ammattitaidon osoittamistavat	39
12 §	Jalometallityö	39
	a) Ammattitaitovaatimukset	40
	b) Arvioinnin kohteet ja kriteerit	40
	c) Ammattitaidon osoittamistavat	42
13 §	Juurityö	43
	a) Ammattitaitovaatimukset	43
	b) Arvioinnin kohteet ja kriteerit	43
	c) Ammattitaidon osoittamistavat	44
14 §	Työvälineet	45
	a) Ammattitaitovaatimukset	45
	b) Arvioinnin kohteet ja kriteerit	45
	c) Ammattitaidon osoittamistavat	47
15 §	Kuljetusvälineet	48
	a) Ammattitaitovaatimukset	48
	b) Arvioinnin kohteet ja kriteerit	48
	c) Ammattitaidon osoittamistavat	50
16 §	Koneneulonta	50
	a) Ammattitaitovaatimukset	51
	b) Arvioinnin kohteet ja kriteerit	51
	c) Ammattitaidon osoittamistavat	53

17 §	Nahan ompelu koneella	53
	a) Ammattitaitovaatimukset	53
	b) Arvioinnin kohteet ja kriteerit	53
	c) Ammattitaidon osoittamistavat	55
18 §	Korukivityö	55
	a) Ammattitaitovaatimukset	55
	b) Arvioinnin kohteet ja kriteerit	55
	c) Ammattitaidon osoittamistavat	57
19 §	Yrittäjyys	57
	a) Ammattitaitovaatimukset	57
	b) Arvioinnin kohteet ja kriteerit	57
	c) Ammattitaidon osoittamistavat	59
Liite 1	Saamenkäsityön eli duodjin kuvaus	60
Liite 2	Saamenmaan kartta	64

NÄYTTÖTUTKINTOJEN TEHTÄVÄT JA TAVOITTEET

1 § Näyttötutkinnot

Näyttötutkinnot ovat ammattitaidon hankkimistavasta riippumattomia. Koulutuksessa, työelämässä ja harrastuksissa hankittua osaamista voidaan hyödyntää tutkinnoissa vaaditun ammattitaidon näytöissä.

Näyttötutkinnot ovat rakenteeltaan modulaarisia. Ne muodostuvat työelämästä ja sen kehittymistarpeista johdetuista tehtäväkokonaisuuksista, joille on ominaista toiminnallisen ja tiedollisen perustan yhteisyys, ammattitaidon monipuolisuus sekä työprosessin ja sen tulosten yhdentyminen. Tutkinnon osa muodostaa ammattipätevyyyden osa-alueen, joka voidaan erottaa luonnollisesta työprosessista itsenäiseksi ja arvioitavaksi kokonaisuudeksi. Näytöt järjestetään ja suoritetaan joustavasti tutkinnon osa kerrallaan. Koko tutkinnon sijasta tavoitteena voi olla myös tietyn tai tiettyjen tutkinnon osien suorittaminen.

Ammattitaitovaatimusten kuvauksen perustana on pätevyystyypitys, jonka katsotaan parhaiten soveltuvan ammattialalle. Kuvauksessa keskitytään ammatin ydintoimintojen vaatimuksiin, toimintaprosessien hallintaan ja laaja-alaiseen ammattikäytäntöön. Vaatimukset kattavat myös työelämässä tarvittavan kielitaidon ja sosiaaliset valmiudet.

2 § Näyttötutkintoihin valmistava koulutus

Näyttötutkintoihin osallistumiselle ei muodollisesti voida asettaa koulutukseen osallistumista koskevia ennakkoehtoja. Pääsääntöisesti tutkinnot suoritetaan kuitenkin erilaisen valmistavan koulutuksen yhteydessä.

Valmistavan koulutuksen järjestäjän tulee vahvistaa opetussuunnitelma tutkinnojen perusteiden mukaisesti. Koulutus ja siihen sisältyvät näytöt on jäsennettävä tutkinnon osien mukaisesti. Koulutuksen järjestäjän velvollisuutena on järjestää näytöt osana valmistavaa koulutusta. Opiskelijan velvollisuutena on osallistua näyttöihin osana opintojaan.

Ammatillisena peruskoulutuksena suoritettavaan perustutkintoon sisältyvät yhteiset opinnot eivät ole pakollisia koulutuksessa, joka valmistaa näyttötutkintona suoritettavaan perustutkintoon. Niiden tavoitteet tulee ottaa kuitenkin soveltuvin osin huomioon opetussuunnitelmassa ja opetuksen järjestämisessä.

3 § Ammattitaidon osoittamistapojen ja tutkintosuoritusten arvioinnin yleiset perusteet

Näyttöjen arviointi edellyttää järjestelmällistä aineiston keräämistä, päätöksentekoa ja dokumentointia tutkinnon suorittajan ammatillisista ja työtoimintavalmiuksista suhteessa tutkinnon perusteissa määriteltyihin ammattitaitovaatimuksiin ja arviointikriteereihin. Arvioinnin painopisteen tulee olla tekemisessä ja työssä toimimisessa.

Taito tai osaaminen on arvioitava pääsääntöisesti suoraan vastaavasta työtoiminnasta.

Näyttöympäristön tulee olla todellinen tai mahdollisimman realistinen. Arvioinnissa tulee käyttää monipuolisesti erilaisia ja ensisijaisesti laadullisia arviointimenetelmiä kuten havainnointia, haastatteluja, kyselyjä, aikaisempia dokumentoituja näyttöjä sekä itse- ja ryhmäarviointia. Näytöt tulee järjestää tutkinnon osittain siten, että niissä voidaan arvioida ammatinhallinnan kannalta keskeisten tavoitteiden saavuttamista.

Arvioinnin kohteilla ilmaistaan osaamisen alueet, joihin arvioinnissa kiinnitetään erityisesti huomiota. Huomio tulee kiinnittää ydintaitoihin, työn perustana olevan tiedon hallintaan, työmenetelmiin, työvälineiden ja materiaalien hallintaan sekä työprosessin hallintaan. Sekä arvioinnin kohteet että kriteerit johdetaan vastaavan tutkinnon osan ammattitaitovaatimuksista. Arvioinnin kohteisiin perustuvat arviointikriteerit kuvaavat ja täsmentävät eritasoisia suorituksia. Kriteereillä ilmaistaan kynnykset, joiden avulla erotellaan eritasoiset suoritukset.

2 Luku

SAAMENKÄSITYÖKISÄLLIN AMMATTITUTKINNON MUODOSTUMINEN

Saamenkäsitön eli duodjin¹ kuvaus on lähtökohtana tutkinnon suoritusta aloitettaessa (liite 1).

1 § Tutkinnon osat

Osaamisala VAATETUS

Jos osaamisalana on vaatetus, on todistuksen saamiseksi suoritettava osa

- Saamenkäsitökyökisällin kaikille yhteinen ammattitaito

ja yksi seuraavista osista

- Saamenpuku ja asusteet
- Nahka- ja turkistyö

ja yksi seuraavista osista

- Saamenpuvun asusteet
- Valinnainen nahka- tai turkistuote
- Tiuhta- ja punontatyö
- Erityistekniikat
- Kudontatyö.

¹ Saamenkielinen duodji-käsite liittyy käsillä tekemiseen ja tarkoittaa käsitöyötä, tuotetta tai toimintaa, mutta myös henkistä tai hengellistä tuotosta, kuten Pyhän Hengen duodji.

Osaamisala ESINEVALMISTUS

Jos osaamisalana on esinevalmistus, on todistuksen saamiseksi suoritettava osa

- Saamenkäsityökisällin kaikille yhteinen ammattitaito

ja kaksi seuraavista osista

- Pahkatyö
- Puutyö
- Luu- ja sarvityö
- Jalometallityö
- Juurityö
- Työvälineet
- Kuljetusvälineet.

Näiden lisäksi voi tutkinnon suorittaja vapaasti liittää tutkintoonsa seuraavia osia

- Koneneulonta
- Nahan ompelu koneella
- Korukivityö
- Yrittäjyys.

3 Luku

SAAMENKÄSITYÖKISÄLLIN AMMATTITUTKINNOSSA VAADITTAVA AMMATTITAITO JA ARVIOINNIN PERUSTEET

Tutkinnon suorittaja osaa keskustella osaamisalallaan saamen kielellä.

Tutkinnon suorituskielet on saame.

Tutkinnon perusteissa esitetty ammattitaito arvioidaan näytöin. Tutkintotilaisuuden tulee sisältää kattavasti saamenkäsityökisällin ammattitutkinnon edellyttämä ammatillinen osaaminen valitulta osaamisalalta.

Osaaminen näytetään aidoissa työtehtävissä omassa työyhteisössä. Tarvittaessa näyttöjä voidaan täydentää sellaisessa ympäristössä, jossa tutkinnon edellyttämä ammattitaito voidaan arvioida mahdollisimman luotettavasti ja monipuolisesti ja jossa vaadittu ammattitaidon taso täyttyy.

Saamenkäsityökisällin ammattitutkinto arvioidaan tutkinnon osa kerrallaan niin, että tutkinnon suorittajan ammattitaitoa verrataan tutkinnon osan ammattitaitovaatimuksiin. Tutkintotilaisuuksissa tulee ilmetä tutkinnon suorittajan valmiudet ja kyky muuntaa ja soveltaa tietoaan ja taitojaan vaihtelevissa tilanteissa ja toimintaympäristöissä.

Vaadittavan ammatillisen osaamisen osoittamista varten huolehtii koulutuksen järjestäjä näyttötutkintoon ja siihen valmistavaan koulutukseen hakeutumisen, tutkinnon suorittamisen ja tarvittavan ammattitaidon hankkimisen henkilökohtaistamisesta saamenkäsityökisällin ammattitutkinnon perusteiden mukaisesti. Näytöt sovelletaan tutkinnon suorittajan omaan työhön.

Osaamisen arviointi ja arviointipäätös tehdään työnantaja-, työntekijä- ja koulutustahojen edustajien yhteistyönä. Arvioinnin tulee sisältää perustelut tutkinnon osan hyväksymisestä tai hylkäämisestä.

Tutkinnon osien ammattitaitovaatimukset, arvioinnin kohteet ja kriteerit sekä ammattitaidon osoittamistavat on kuvattu seuraavaa periaatetta noudattaen:

Taulukon kohta a	Saamenkäsityökisällin ammattitutkinnon ammattitaitovaatimukset on muodostettu työelämän tehtävä- ja taitoalueista.
Taulukon kohta b	Arvioinnin kohteissa ilmaistaan ne ammattitaidon kannalta keskeiset osaamisalueet, joihin arvioinnissa on kiinnitettävä erityinen huomio. Arviointikriteerit puolestaan ilmaisevat, kuinka tutkinnon suorittajan on työssään suoriuduttava eli minkä tasoista osaamisen tulee olla.
Taulukon kohta c	Ammattitaidon osoittamistavat -kohdassa on määritelty tutkinnon osan näytön suorittamistapoihin, tutkintotilaisuuden ympäristöihin ja arviointimenettelyihin liittyvät vaatimukset.

Tutkinnon osien ammattitaitovaatimukset, arviointikohteet ja kriteerit sekä ammattitaidon osoittamistavat ovat seuraavat:

1 § Saamenkäsityökisällin kaikille yhteinen ammattitaito

Saamenkäsityökisällin ammattitutkinnossa kaikille yhteisessä tutkinnon osassa toteutetaan kestävän kehityksen ohjelmaa. Duodjia arvioidaan ympäristön, taloudellisten ja sosiokulttuuristen tekijöiden mukaan. Keskeisessä asemassa ovat luonnon ekologiset, biologiset, kulttuuriset, henkiset ja taloudelliset arvot, joilla turvataan ihmisen ja hänen kulttuurinsa tulevaisuus.

Saamenkäsityökisällin ammattitutkinnon osan suorittaja tuntee saamenkäsityön, duodjin, perinteeseen liittyvää materiaalista kulttuuria ja sen kehitykseen vaikuttavia tekijöitä. Hän hallitsee alansa liittyvää perinnetietoa. Tutkinnon suorittaja tietää myös, mikä on duodjin merkitys saamelaisen kulttuurin ylläpitämisessä, säilyttämisessä ja edistämisessä.

Saamenkäsityökisällin ammattitutkinnon suorittaja tietää saamelaisten kokonaisvaltaisen ympäristökäsityksen (luonnonympäristö, kulttuuriympäristö, sosiaalinen ympäristö ja kielellinen ympäristö) ja osaa soveltaa sitä työskentelyssään. Hän tietää, miten ympäristöjä ohjailevat arvot turvaavat käsityöperinteen tulevaisuutta. Hän tietää luonnon moninaisuuden, luonnonkiertokulun ja luonnonvarojen käytön merkityksen työssään.

Tutkinnon suorittaja tietää yritystoiminnan edellytykset ja osaa tarkastella yritystoiminnan käynnistämisen ja kehittämisen mahdollisuuksia ja riskejä sekä osaa markkinoida tuotteensa.

a) Ammattitaitovaatimukset	b) Arvioinnin kohteet ja kriteerit
<p>Tutkinnon osan suorittaja tuntee duodjikulttuuria.</p>	<p>Saamelainen duodjikulttuuri ja -perinne Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • tuntee duodjiperinteeseen liittyvän materiaalsen kulttuurin ja sen kehitykseen vaikuttavat tekijät • tuntee duodjikulttuurin osana perinteisiä elinkeinoja ja luontosidonnaista elämänmuotoa • tuntee duodji-merkin laatuvaatimukset • tietää, miten kulttuuriympäristömuutokset vaikuttavat duodjiperinteeseen • tietää duodjiperinteen merkityksen saamelaisen kulttuurin sekä perinnetiedon ja kulttuuri-identiteetin ylläpitämisessä ja edistämässä • osaa kuvailla osaamisalansa (vaatetus tai esineenvalmistus) duodjiperinnettä sekä sen merkitystä ja kehitystä yhtenä osana saamelaista materiaalista kulttuuria.
<p>Tutkinnon osan suorittaja suorittaa tutkinnon saamen kielellä.</p>	<p>Saamen kieli Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • hallitsee alansa duodjisanastoa sekä osaa kommunikoida (keskustella) saamen kielellä • tietää, mikä on saamen kielen merkitys duodjiperinteen ylläpitämisessä, säilyttämisessä ja edistämässä osana saamelaista kulttuuria.
<p>Tutkinnon osan suorittaja osaa hankkia ja käyttää tarvitsemaansa alakohtaista tietoa.</p>	<p>Tiedonhankinta Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • osaa hyödyntää erilaisia tiedonhankintamenetelmiä ylläpitääkseen ja kehittääkseen ammattitaitoaan • osaa hyödyntää käytössä olevaa tietotekniikkaa valmistusprosessin eri osa-alueilla

	<ul style="list-style-type: none"> • osaa hyödyntää ammattikirjallisuutta ja perinnetietoa työssään ja seurata alansa kehitystä.
<p>Tutkinnon osan suorittaja osaa toimia asiakkaiden ja erilaisten sidosryhmien kanssa.</p>	<p>Asiakaspalvelu- ja yhteistyötaidot Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • osaa palvella asiakkaita • osaa toimia yhteistyössä muiden saamelaiselinkeinonharjoittajien, käsiteollisuusalan, erityisesti Sámi Duodjin, sekä eri alojen duodji-ammattilaisten kanssa Saamenmaassa, pohjoismaissa ja Kuolan niemimaalla.
<p>Tutkinnon osan suorittaja tietää luonnon monimuotoisuuden ja luonnonkiertokulun merkityksen duodjialallaan.</p>	<p>Ekologisuus ja taloudellisuus Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • tietää hankkiessaan materiaaleja luonnon monimuotoisuuden ja luonnonkiertokulun merkityksen • tietää materiaalin hankinnan vaikutuksen ympäristöön uusiu- tuvien luonnonvarojen käyttäjänä • osaa käyttää työssään luonnon- varoja säästeliäästi ja taloudellisesti • tietää ympäristökuormitukset ja -vaatimukset omassa työssään.
<p>Tutkinnon osan suorittaja osaa arvioida saamenkäsityöalan yritystoiminnan käynnistämisen ja kehittämisen mahdollisuuksia ja riskejä.</p>	<p>Yritystoiminnan edellytysten tunteminen Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • on tutustunut duodji-alaan yksinään tai osana saamelaisia perinteisiä luontosidonnaisia elinkeinoja niin, että osaa arvioida sen tulevaisuuden näkymiä ja kehitystä sekä markkinoiden mahdollisuuksia oman yritystoiminnan käynnistämisen kannalta • osaa arvioida mahdollisen oman yrityksensä toiminnan kannattavuutta eli elättääkö yritys • on selvillä yrittäjän toiminnan velvoitteista ja vastuista.

<p>Tutkinnon osan suorittaja osaa hinnoitella ja markkinoida tuotteita.</p>	<p>Markkinointi ja hinnoittelu Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • tuntee eri asiakasryhmät ja kohdistaa näin markkinoinnin oikein • tietää Sámi Duodji -merkin käytön markkinoinnissa • tietää, mistä tuotteiden ja työn hinta muodostuvat sekä osaa hinnoitella tuotteita ja palveluita • osaa arvioida tuotteen tekemiseen käytetyn ajan ja tietää sen vaikutuksen tuotteen kokonaishintaan • tietää tuotteen hinnan ja laadun keskinäisen suhteen • osaa dokumentoida omia tuotteitaan käyttääkseen sitä esimerkiksi sähköisessä markkinoinnissa ja myynnissä.
<p>Tutkinnon osan suorittaja tuntee tuotevastuun ja tuoteturvallisuuden merkityksen.</p>	<p>Tuoteturvallisuus Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • kykenee soveltamaan tuotevastuu-, tuoteturvallisuus- ja kuluttajansuojamääräyksiä tuotteiden valmistuksessa ja markkinoinnissa • tietää työskentelyssään mallisuoja- ja tekijänoikeusmääräyksiä • osaa laatia alakohtaisesti tuotteelle käyttö- sekä hoito- ja mahdolliset huolto-ohjeet.

c) Ammattitaidon osoittamistavat

Tutkintosuoritukset tehdään ennakkoon laaditun ja hyväksytyt näyttösuunnitelman mukaan työpaikalla tai koulutuksen järjestäjän tiloissa sellaisissa todellisissa prosesseissa, jotka täyttävät ammatille tyypillisen tuotannon ehdot ja tunnusmerkit. Tarvittaessa näyttöä voidaan täydentää haastatteluilla, kyselyillä, kirjallisilla tehtävillä ja erillisillä työnäytteillä, projektitehtävillä tai muuten dokumentoimalla tutkinnon suorittajan työskentelyä. Tutkinnon suorituskielet on saane.

Tämä tutkinnon osa voidaan suorittaa oman osaamisalan tutkinnon osien yhteydessä. Kun tutkintotilaisuus järjestetään muiden tutkinnonosien yhteydessä, on tutkintotilaisuuden järjestäjän huolehdittava siitä, että arviointi on erotettavissa omaksi kokonaisuudeksi.

2 § Saamenpuku ja asusteet

Saamenkäsityökisällin saamenpuvun ja asusteiden suuntautumisosan suorittaja tuntee saamenpuvun ja asusteiden suunnittelu- ja valmistusprosessit. Ommeltava tuote on saamenpuku sekä päähine tai luhka. Tutkinnon osan suorittaja osaa myös pukea asukokonaisuuksia sekä tuntee Suomen puolen saamenpukuja. Hän tietää esteettisyyden ja laadun merkityksen työssään duodjiperinteen arvostuksen näkökulmasta.

a) Ammattitaitovaatimukset	b) Arvioinnin kohteet ja kriteerit
<p>Tutkinnon osan suorittaja tietää suunnittelun merkityksen tuotteen valmistusprosessissa.</p> <p>Hän osaa suunnitella saamenpukuja ja asusteita.</p>	<p>Tuotteen, tuotannon ja työn suunnittelu</p> <p>Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none">• osaa suunnitella perinteisiä ja uusia tuotteita duodjiperinteen pohjalta• osaa suunnitella tuotteiden valmistusprosessin ottaen huomioon käytettävissä olevat perinteiset ja ajankohtaiset materiaalit ja työvälineet sekä koneet• osaa suunnitella ja vaiheistaa työn sekä valita työmenetelmät.
<p>Tutkinnon osan suorittaja tuntee materiaalit ja tarvikkeet.</p>	<p>Materiaalin tuntemus</p> <p>Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none">• tuntee käytössä olevat tyypilliset materiaalit ja tarvikkeet• tuntee materiaalien ominaisuudet• osaa vertailla materiaaleja• osaa valita materiaalit ja tarvikkeet ja laskea niiden menekin.
<p>Tutkinnon osan suorittaja tuntee alan työvälineet ja koneet sekä niiden käytön ja huollon.</p>	<p>Työvälineet ja koneet</p> <p>Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none">• tuntee käytettävissä olevat työvälineet ja koneet ja osaa valita ja käyttää niitä tarkoituksenmukaisesti• osaa tehdä koneiden ja työvälineiden päivittäiset huoltotoimet.
<p>Tutkinnon osan suorittaja osaa kaavoittaa ja leikata saamenpukuja ja asusteita.</p>	<p>Kaavoitus ja leikkuu</p> <p>Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none">• osaa ottaa vartalon mitat• osaa kaavoittaa saamenpuvun ja asusteen tai jäljitellä kaavan valmiista vaatteesta

	<ul style="list-style-type: none"> • osaa ottaa kaavoituksessa huomioon tarvittavat muodot ja väljyydet • osaa tehdä taloudellisen leikkusuunnitelman.
Tutkinnon osan suorittaja osaa valmistaa saamenpukuja ja asusteita.	<p>Valmistus ja pukeminen</p> <p>Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • osaa valmistaa vaatteen asiakkaalle sovittukseen ja tietää sovittamisen merkityksen istuvuuden kannalta • osaa ommella ja viimeistellä tietyn alueen perinteisen saamenpuvun ja päähineen tai luhkan • osaa työskennellä joutuisasti ja suunnitelmallisesti ottaen huomioon käytettävissä olevat koneet, välineet ja laitteet • osaa pukea tietyn alueen perinteisiä asukokonaisuuksia.
Tutkinnon osan suorittaja tietää ergonomian ja turvallisuuden merkityksen alallaan.	<p>Ergonomia ja työturvallisuus</p> <p>Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • tietää työturvallisuusmääräykset ja osaa soveltaa niitä työskentelyssään • tietää oikean valaistuksen merkityksen työturvallisuuteen • osaa säätää työpöydät ja -tuolit ergonomisesti oikein • osaa käyttää koneita ja laitteita turvallisesti.
Tutkinnon osan suorittaja pystyy esittämään työnsä kuvallisesti sekä kirjallisesti valitsemallaan kielellä ² ja suullisesti saamen kielellä.	<p>Työn kuvaaminen</p> <p>Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • osaa kuvata vaiheittain tuotteen valmistusprosessin työkansioon • osaa laatia, tulkita ja noudattaa työhöjeita.

c) Ammattitaidon osoittamistavat

Tutkintosuoritukset tehdään ennakkoon laaditun ja hyväksytyt näyttösuunnitelman mukaan työpaikalla tai koulutuksen järjestäjän tiloissa sellaisissa todellisissa prosesseissa, jotka täyttävät ammatille tyypillisen tuotannon ehdot ja tunnusmerkit. Tarvittaessa näyttöä voidaan täydentää haastatteluilla, kyselyillä, kirjallisilla tehtävillä ja erillisillä työnäytteillä, projektitehtävillä tai muuten dokumentoimalla

² saamen tai suomen kieli

tutkinnon suorittajan työskentelyä. Tutkinnon osan suorituskieki on saame.

Tämän tutkinnon osan yhteydessä voidaan näyttää myös pakollinen tutkinnon osa Saamenkäsityökisällin kaikille yhteinen ammattitaito. Samalla voidaan näyttää osaamisalan mukainen tutkinnon valinnainen osa, mutta tutkinnon järjestäjän on huolehdittava siitä, että arviointi on erotettavissa omaksi kokonaisuudeksi.

3 § Nahka- ja turkistyö

Saamenkäsityökisällin nahka- ja turkistyön suuntautumisosan suorittaja tuntee alalle tyypillisimpien tuotteiden suunnittelu- ja valmistusprosessit ja työtehtävät. Lisäksi hän osaa käsitellä nahkamateriaaleja ompelua varten. Materiaalina voivat olla esimerkiksi porontalja, vasannahka, poronkoipinahka, lampaan- ja vuohannahka sekä hylkeannahka, lehmänvuota, hirventalja, kalannahka, kärpäannahka ja minkinahka. Nahka- ja turkistuotteita voivat olla nutukkaat, säpikkäät³ tai stigat⁴, koipitai kilinnahkalakki, kintaat, vuotakengät, sisnakengät, laukut ja sisnapussit.

Tutkinnon osan suorittaja tietää nahka- ja turkisalan duodjiperinnettä sekä tuntee alueellisesti vaihtelevat nahka- ja turkistuotteet. Hän tietää esteettisyyden ja laadun merkityksen työssään duodjiperinteen arvostuksen näkökulmasta.

a) Ammattitaitovaatimukset	b) Arvioinnin kohteet ja kriteerit
Tutkinnon osan suorittaja osaa suunnitella nahka- ja turkistuotteita. Hän tuntee suunnittelun merkityksen nahka- ja turkismateriaalien käsitteilyssä ja tuotteiden valmistuksessa.	Tuotteen, tuotannon ja työn suunnittelu Tutkinnon osan suorittaja <ul style="list-style-type: none">• osaa suunnitella perinteisiä ja uusia tuotteita duodjiperinteen pohjalta• osaa suunnitella nahkamateriaalien valmistuksen vaiheet• osaa suunnitella tuotteen valmistusprosessin ottaen huomioon käytettävissä olevat perinteiset ja ajankohtaiset materiaalit ja käsityövälineet sekä koneet.
Tutkinnon osan suorittaja tuntee nahka- ja turkistuotteissa käytettävät materiaalit. Hän pystyy vertailemaan materiaaleja sekä tekemään tarkoituksenmukaisia valintoja.	Materiaalit Tutkinnon osan suorittaja <ul style="list-style-type: none">• tuntee perinteiset ja ajankohtaiset nahka- ja turkismateriaalit sekä niiden ominaisuudet• tuntee ja osaa hankkia nahan ja turkiksen käsittelyssä käytettävät perinteiset ja ajankohtaiset raaka-aineet

³ koipinahoista valmistetut säärystimet

⁴ housut, joissa yläosa sisnasta ja alaosa koipinahoista

	<ul style="list-style-type: none"> osaa valita materiaaleja ottaen huomioon tuotteen materiaaleille asettamat vaatimukset.
Tutkinnon osan suorittaja hallitsee nahka- ja turkisduodjin työvälineet ja koneet sekä niiden käytön ja huollon.	<p>Työvälineet ja koneet Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> tuntee käytettävissä olevat käsi-työvälineet ja koneet ja osaa valita ja käyttää niitä tarkoituksenmukaisesti osaa tehdä päivittäiset työvälineiden ja koneiden huoltotoimet.
Tutkinnon osan suorittaja tuntee nahkojen ja turkisten käsittelyvaiheita.	<p>Parkitus ja muokkaus Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> osaa nylkeä, esikäsitellä, muokata ja parkita koipinahkoja osaa nivottaa⁵, parkita (kasviparkitus) ja muokata nahka-materiaaleja sisnaksi⁶.
Tutkinnon osan suorittaja osaa ottaa huomioon materiaalin erityisvaatimukset leikkuusuunnitelmaa tehtäessä.	<p>Leikkuusuunnitelma Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> osaa hyödyntää perinteisiä ja muita kaavoitus- ja muodonantotapoja materiaalien erityisvaatimukset huomioiden osaa valita koipinahat käyttö-tarkoituksen mukaan osaa valita ja leikata koipinahat jalkineisiin asiakkaan mittojen mukaan ilman kaavoja perinteisin sormi- ja silmämitoin.
Tutkinnon osan suorittaja osaa valmistaa koipinahka-, turkis- ja sisnatuotteita.	<p>Tuotteen valmistus Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> osaa valmistaa perinteisiä tuotteita koipinahasta, sisnasta ja turkiksesta, vähintään jalkineet vuota- tai koipinahasta sekä lakin ja kintaat tai säpikkäät osaa valmistaa jonkin sisnatuotteen osaa valita oikeat työtavat ja laatia

⁵ karvanpoisto

⁶ käsin parkittu (nappa)nahka, tavallisesti poronnahka

	<p>työjärjestyksen</p> <ul style="list-style-type: none"> • osaa käyttää valmistukseen parhaiten sopivia työvälineitä ja koneita.
<p>Tutkinnon osan suorittaja tietää ergonomian ja turvallisuuden merkityksen alallaan.</p>	<p>Ergonomia ja työturvallisuus</p> <p>Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • tietää työturvallisuusmääräykset ja osaa soveltaa niitä työskentelyssään • tietää oikean valaistuksen merkityksen työturvallisuuteen • osaa säätää työpöydät ja -tuolit ergonomisesti oikein • osaa käyttää koneita ja laitteita turvallisesti • tuntee alan kemikaaleja ja osaa käyttää niitä työturvallisuusmääräysten mukaisesti.
<p>Tutkinnon osan suorittaja pystyy esittämään työnsä kuvallisesti sekä kirjallisesti valitsemallaan kielellä ja suullisesti saamen kielellä.</p>	<p>Työn kuvaaminen</p> <p>Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • osaa kuvata vaiheittain tuotteen valmistusprosessin työkansioon • osaa laatia, tulkita ja noudattaa työohjeita.

c) Ammattitaidon osoittamistavat

Tutkintosuoritukset tehdään ennakkoon laaditun ja hyväksytyt näyttösuunnitelman mukaan työpaikalla tai koulutuksen järjestäjän tiloissa sellaisissa todellisissa prosesseissa, jotka täyttävät ammatille tyypillisen tuotannon ehdot ja tunnusmerkit. Tarvittaessa näyttöä voidaan täydentää haastatteluilla, kyselyillä, kirjallisilla tehtävillä ja erillisillä työnäytteillä tai projektitehtävillä. Tutkinnon osan suorituskielet on saame.

Tämän tutkinnon osan yhteydessä voidaan näyttää myös pakollinen tutkinnon osa Saamenkäsityökielillä kaikille yhteinen ammattitaito. Samalla voidaan näyttää suuntautumisalan mukainen tutkinnon valinnainen osa, mutta tutkinnon järjestäjän on huolehdittava siitä, että arviointi on erotettavissa omaksi kokonaisuudeksi.

4 § Saamenpuvun asusteet

Saamenpuvun asusteiden valinnaisen tutkinnon osan suorittaja osaa suunnitella ja valmistaa erilaisia perinteisiä asusteita duodjiperinteen pohjalta. Saamenpuvun asusteita voivat olla luhka ja kesälakki verasta.

a) Ammattitaitovaatimukset	b) Arvioinnin kohteet ja kriteerit
<p>Tutkinnon osan suorittaja tietää suunnittelun merkityksen tuotteiden valmistuksessa. Hän osaa suunnitella asusteita.</p>	<p>Tuotteen, tuotannon ja työn suunnittelu Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none">• osaa suunnitella ja vaiheistaa työn ottaen huomioon käytettävissä olevat perinteiset ja ajankohtaiset materiaalit ja työvälineet sekä koneet• osaa suunnitella perinteisiä ja uusia tuotteita duodjiperinteen pohjalta.
<p>Tutkinnon osan suorittaja tuntee asusteissa käytettäviä materiaaleja.</p>	<p>Materiaalit ja työvälineet Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none">• tuntee alan tyypilliset materiaalit ja tarvikkeet sekä materiaalien ominaisuudet• osaa valita materiaalit ja tarvikkeet ja laskea niiden menekin• osaa hankkia käsittelyssä tarvittavat raaka-aineet.
<p>Tutkinnon osan suorittaja tuntee alan työvälineet ja koneet sekä niiden käytön ja huollon.</p>	<p>Työvälineet ja koneet Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none">• tuntee käytettävissä olevat työvälineet ja koneet ja osaa valita ja käyttää niitä tarkoituksenmukaisesti• osaa tehdä koneiden ja työvälineiden päivittäiset huoltotoimet.
<p>Tutkinnon osan suorittaja osaa ottaa huomioon materiaalin erityisvaatimukset leikkuusuunnitelmaa tehtäessä.</p>	<p>Leikkuusuunnitelma Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none">• osaa piirtää tai jäljitellä asusteiden kaavat• osaa tehdä taloudellisen leikkuusuunnitelman• osaa hyödyntää perinteisiä sekä muita kaavoitus- ja muodonantotapoja materiaalien erityisvaatimukset huomioiden.

<p>Tutkinnon osan suorittaja osaa valmistaa ja viimeistellä asusteita.</p>	<p>Valmistusprosessi Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • osaa valita oikeat työtavat ja laatia työjärjestyksen • osaa valmistaa ja viimeistellä tietyn alueen perinteisen luhkan ja lakin.
<p>Tutkinnon osan suorittaja tietää ergonomian ja turvallisuuden merkityksen alallaan.</p>	<p>Ergonomia ja työturvallisuus Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • tietää työturvallisuusmääräykset ja osaa soveltaa niitä työskentelyssään • tietää oikean valaistuksen merkityksen työturvallisuuteen • osaa säätää työpöydät ja -tuolit ergonomisesti oikein • osaa käyttää koneita ja laitteita turvallisesti.
<p>Tutkinnon osan suorittaja pystyy esittämään työnsä kuvallisesti sekä kirjallisesti valitsemallaan kielellä ja suullisesti saamen kielellä.</p>	<p>Työn kuvaaminen Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • osaa kuvata vaiheittain tuotteen valmistusprosessin työkansioon • osaa laatia, tulkita ja noudattaa työohjeita.

c) Ammattitaidon osoittamistavat

Tutkintosuoritukset tehdään ennakkoon laaditun ja hyväksytyt näyttösuunnitelman mukaan työpaikalla tai koulutuksen järjestäjän tiloissa sellaisissa todellisissa prosesseissa, jotka täyttävät ammatille tyypillisen tuotannon ehdot ja tunnusmerkit. Tarvittaessa näyttöä voidaan täydentää haastatteluilla, kyselyillä, kirjallisilla tehtävillä ja erillisillä työnäytteillä tai projektitehtävillä. Tutkinnon osan suorituskielet on saame.

Tutkinnon osasta järjestetään erillinen näyttö, mutta osa näytöstä voidaan suorittaa muiden tutkinnon osien yhteydessä. Näytön järjestäjän on huolehdittava siitä, että arviointi on erotettavissa omaksi kokonaisuudeksi.

5 § Valinnainen nahka- ja turkistuote

Nahka- tai turkistuotteen valinnaisen tutkinnon osan suorittaja osaa suunnitella ja valmistaa saamenpuvun perinteisiä lakkeja, kintaita ja jalkineita. Hän osaa käsitellä niihin käytettäviä nahkamateriaaleja. Materiaalina voi olla esimerkiksi poronkoipinahka, poronahka tai hylkeennahka, lehmännahka, hirventalja, kalannahka, kärpännahka, minkinnahka tai kilinnahka.

a) Ammattitaitovaatimukset	b) Arvioinnin kohteet ja kriteerit
<p>Tutkinnon osan suorittaja tietää suunnittelun merkityksen tuotteiden valmistuksessa.</p> <p>Hän osaa suunnitella nahka- ja turkistuotteita.</p>	<p>Tuotteen, tuotannon ja työn suunnittelu</p> <p>Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • osaa suunnitella tuotteen valmistusprosessin ottaen huomioon käytävissä olevat perinteiset ja ajankohtaiset materiaalit ja työvälineet sekä koneet • osaa laatia työjärjestyksen ja valita työmenetelmät • osaa suunnitella perinteisiä ja uusia tuotteita duodjiperinteen pohjalta.
<p>Tutkinnon osan suorittaja tuntee valitsemansa materiaalin ja sen käsittelyn vaiheet.</p>	<p>Materiaalit, parkitus ja muokkaus</p> <p>Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • osaa valita koipinahat ja muut nahkamateriaalit käyttötarkoituksen mukaan • osaa valita ja hankkia materiaalin käsittelyyn sopivat perinteiset ja ajankohtaiset raaka-aineet • tuntee materiaalien ominaisuudet • osaa nylkeä, käsitellä, parkita ja muokata koipinahkoja tai osaa nivottaa⁷, kasviparkita ja muokata nahkamateriaaleja sisnaksi⁸.
<p>Tutkinnon osan suorittaja tuntee nahka- ja turkisduodjin työvälineet ja koneet sekä niiden käytön ja huollon.</p>	<p>Työvälineet ja koneet</p> <p>Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • tuntee käytettävissä olevat käsityövälineet ja koneet ja osaa valita ja käyttää niitä tarkoituksenmukaisesti • osaa tehdä päivittäiset työvälineiden ja koneiden huoltotoimet.
<p>Tutkinnon osan suorittaja osaa ottaa huomioon materiaalin vaatimukset kaavoituksessa.</p>	<p>Muodonhallinta</p> <p>Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • osaa hyödyntää erilaisia kaavoitus- ja muodonantotapoja, kuten sormi- ja silmämittaa, materiaalien erityisvaatimukset huomioiden.

⁷ karvanpoisto

⁸ käsin parkittu poron(nappa)nahka

<p>Tutkinnon osan suorittaja osaa valmistaa ja viimeistellä tuotteita.</p>	<p>Valmistusprosessi Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • osaa valita oikeat työskentely- ja valmistustavat halutun lopputuloksen saamiseksi • osaa valmistaa ja viimeistellä lakin, kintaat tai jalkineet.
<p>Tutkinnon osan suorittaja tietää ergonomian ja turvallisuuden merkityksen alallaan.</p>	<p>Ergonomia ja työturvallisuus Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • tietää työturvallisuusmääräykset ja osaa soveltaa niitä työskentelyssään • tietää oikean valaistuksen merkityksen työturvallisuuteen • osaa säätää työpöydät ja -tuolit ergonomisesti oikein. • osaa käyttää koneita ja laitteita turvallisesti • tuntee alan kemikaaleja niin, että osaa käyttää niitä työturvallisuusmääräysten mukaisesti.
<p>Tutkinnon osan suorittaja pystyy esittämään työnsä kuvallisesti sekä kirjallisesti valitsemallaan kielellä ja suullisesti saamen kielellä.</p>	<p>Työn kuvaaminen Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • osaa kuvata vaiheittain tuotteen valmistusprosessin työkansioon • osaa laatia, tulkita ja noudattaa työohjeita.

c) Ammattitaidon osoittamistavat

Tutkintosuoritukset tehdään ennakkoon laaditun ja hyväksytyt näyttösuunnitelman mukaan työpaikalla tai koulutuksen järjestäjän tiloissa sellaisissa todellisissa prosesseissa, jotka täyttävät ammatille tyypillisen tuotannon ehdot ja tunnusmerkit. Tarvittaessa näyttöä voidaan täydentää haastatteluilla, kyselyillä, kirjallisilla tehtävillä ja erillisillä työnäytteillä tai projektitehtävillä. Tutkinnon osan suorituskielet on saame.

Tutkinnon osasta järjestetään erillinen näyttö, mutta osa näytöstä voidaan suorittaa muiden tutkinnon osien yhteydessä. Näytön järjestäjän on huolehdittava siitä, että arviointi on erotettavissa omaksi kokonaisuudeksi.

6 § Tiuhta- ja punontatyö

Tiuhta- ja punontatyön valinnaisen tutkinnon osan suorittaja osaa suunnitella ja valmistaa erilaisia saamenpuvun perinteisiä asusteita tiuhtatyö- ja punontatekniikoilla. Tiuhta- ja punontatöitä ovat esimerkiksi vyöt, paulat, komsionauhat ja muut nauhat.

a) Ammattitaitovaatimukset	b) Arvioinnin kohteet ja kriteerit
Tutkinnon osan suorittaja tietää suunnittelun merkityksen tuotteiden valmistuksessa.	Tuotteen, tuotannon ja työn suunnittelu Tutkinnon osan suorittaja <ul style="list-style-type: none">• osaa suunnitella tuotteen valmistusprosessin ottaen huomioon käytävissä olevat perinteiset ja ajankohtaiset materiaalit ja työvälineet• osaa laatia työjärjestyksen ja valita työmenetelmät• osaa suunnitella perinteisiä ja uusia tuotteita duodjiperinteen pohjalta.
Tutkinnon osan suorittaja tuntee materiaalit ja työvälineet.	Materiaalit ja työvälineet Tutkinnon osan suorittaja <ul style="list-style-type: none">• tuntee langoilta edellytettäviä ominaisuuksia• tuntee lankojen numerointia ja osaa valita tuotteeseen langat• tuntee materiaalien hankintakanavia• osaa valita oikeat työvälineet• osaa käsitellä langat työskentelyä varten.
Tutkinnon osan suorittaja tuntee perinteisiä tiuhtatyö- ja punontatekniikoita.	Tekniikan tuntemus Tutkinnon osan suorittaja <ul style="list-style-type: none">• tuntee erilaiset tiuhtatyö- ja punontatekniikat sekä osaa kuvailla niitä.
Tutkinnon osan suorittaja osaa valmistaa tiuhtatöitä ja punoksia.	Valmistusprosessi Tutkinnon osan suorittaja <ul style="list-style-type: none">• osaa valmistaa ja viimeistellä paulat ja muun tiuhtatyön• osaa tehdä työpiirroksia ja -ohjeita toteutettavaan tuotteeseen.

<p>Tutkinnon osan suorittaja tietää ergonomian ja turvallisuuden merkityksen alallaan.</p>	<p>Ergonomia ja työturvallisuus Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • tietää työturvallisuusmääräykset ja osaa soveltaa niitä työskentelyssään • tietää oikean valaistuksen merkityksen työturvallisuuteen • osaa säätää työpöydät ja -tuolit ergonomisesti oikein.
<p>Tutkinnon osan suorittaja pystyy esittämään työnsä kuvallisesti sekä kirjallisesti valitsemallaan kielellä ja suullisesti saamen kielellä.</p>	<p>Työn kuvaaminen Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • osaa kuvata vaiheittain tuotteen valmistusprosessin työkansioon • osaa laatia, tulkita ja noudattaa työohjeita.

c) Ammattitaidon osoittamistavat

Tutkintosuoritukset tehdään ennakkoon laaditun ja hyväksytyt näyttösuunnitelman mukaan työpaikalla tai koulutuksen järjestäjän tiloissa sellaisissa todellisissa prosesseissa, jotka täyttävät ammatille tyypillisen tuotannon ehdot ja tunnusmerkit. Tarvittaessa näyttöä voidaan täydentää haastatteluilla, kyselyillä, kirjallisilla tehtävillä ja erillisillä työnäytteillä tai projektitehtävillä. Tutkinnon osan suorituskielet on saame.

Tutkinnon osasta järjestetään erillinen näyttö, mutta osa näytöstä voidaan suorittaa muiden tutkinnon osien yhteydessä. Näytön järjestäjän on huolehdittava siitä, että arviointi on erotettavissa omaksi kokonaisuudeksi.

7 § Erityistekniikat

Erityistekniikoiden valinnaisen tutkinnon osan suorittaja osaa suunnitella ja valmistaa erilaisia perinteisiä tuotteita sekä suunnitella uusia tuotteita duodjiperinteen pohjalta. Tuotteet ovat alusta loppuun käsityövaltaisesti toteutettuja ja niiden toteutuksessa keskeistä on sommittelun, värien käytön, materiaalien ja tekniikoiden ammattitaitoinen soveltaminen.

Tutkinnon osan suorittaja valitsee vähintään kaksi erityistekniikkaa seuraavista: huivinsolmeilu, käsinneulonta, huovutus, kasvivärjäys tai tinalanka- ja helmi-kirjonta. Ergonomia ja työturvallisuus sekä työnkuvaaminen ovat kaikille erityistekniikoille yhteisiä.

a) Ammattitaitovaatimukset	b) Arvioinnin kohteet ja kriteerit
<p>Tutkinnon osan suorittaja tuntee huivin valmistuksessa käytettäviä materiaaleja ja osaa suunnitella ja valmistaa huivin.</p>	<p>Huivin solmeilu Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • tuntee materiaalit ja niiden ominaisuudet • osaa suunnitella solmeilun ja työjärjestyksen • osaa viimeistellä huivikankaan ja mitata tarvittavat langat • osaa solmeilla ja viimeistellä huivin.
<p>Tutkinnon osan suorittaja tuntee neulemateriaalit. Hän osaa suunnitella ja valmistaa neuletuotteita.</p>	<p>Käsinneulonta Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • tuntee neulemateriaalit ja niiden ominaisuudet • osaa valita neulemateriaalit • tuntee neulonnassa käytettäviä välineitä • osaa käsinneulontatekniikoita • hallitsee neuletuotteen suunnittelu- ja valmistusprosessin ja osaa viimeistellä neuletuotteen • osaa valmistaa neuletuotteen, kuten lapaset, sukat, kaulahuivin tai säärystimet.
<p>Tutkinnon osan suorittaja tuntee huovutuksessa käytettäviä materiaaleja.</p> <p>Hän osaa suunnitella ja valmistaa huovutettuja tuotteita.</p>	<p>Huovutus Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • osaa hyödyntää erilaisia villalaatuja ja puolivalmisteita ja yhdistää huopaan muita materiaaleja • tuntee huovutuksen työvälineet, laitteet ja apuaineet • osaa hieronta-, rullaus- ja neulaus-tekniikan • tietää, miten saadaan aikaan erilaisia huopapintoja • osaa suunnitella ja valmistaa kolmiulotteisen huovutetun tuotteen kaavan avulla • hallitsee huovutuksen valmistusprosessin ja osaa viimeistellä huovutetun tuotteen.

<p>Tutkinnon osan suorittaja tuntee kasvivärjäyksessä käytetyt kasvit ja sienet ja osaa värjätä niillä.</p>	<p>Kasvivärjäys Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • osaa valita oikean värjäystavan ja -aineet villamateriaalille eli proteiinikuiduille • osaa käyttää kasvivärjäystä tarkoituksenmukaisesti • tuntee värjäyksessä käytettävät luonnonkasvit ja -sienet ja tietää niiden keräystavat ja keräysajat • hallitsee keräämiseen ja käyttöön liittyvät ympäristönäkökohdat ja osaa kerätä värjäysmateriaalia luontoa säästäen • osaa käyttää värjäyksessä tuoreita kasveja ja sieniä sekä osaa säilöä oikein keräämäänsä materiaalia • osaa tehdä kasvivärjäyksen esivalmistelut • hallitsee kasvivärjäyksessä käytettävät kemikaalit ja osaa toimia työturvallisesti ja ympäristövastuullisesti • osaa kirjata värjäysohjeen • osaa värjätä kasveilla ja sienillä tarkoituksenmukaisesti ja osaa hyödyntää kasvivärjäystä osana muita tekstiilitekniikoita.
<p>Tutkinnon osan suorittaja tuntee tinalanka- ja helmikirjontaperinteen.</p> <p>Hän osaa suunnitella ja valmistaa tinalanka- ja helmikirjonnalla kirjailtuja tuotteita.</p>	<p>Tinalanka- ja helmikirjonta Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • osaa suunnitella ja valmistaa tinalanka- ja helmikirjontatuotteita • osaa suunnitella duodjiperinteen pohjalta tinalanka- ja helmikirjonnin kuvioinnin • osaa valita oikeat materiaalit kirjottavalle tuotteelle.
<p>Tutkinnon osan suorittaja tietää ergonomian ja turvallisuuden merkityksen alallaan.</p>	<p>Ergonomia ja työturvallisuus Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • tietää työturvallisuusmääräykset ja osaa soveltaa niitä työskentelyssään • tietää oikean valaistuksen merkityksen työturvallisuuteen

	<ul style="list-style-type: none"> • osaa säätää työpöydät ja -tuolit ergonomisesti oikein.
Tutkinnon osan suorittaja pystyy esittämään työnsä kuvallisesti sekä kirjallisesti valitsemallaan kielellä ja suullisesti saamen kielellä.	<p>Työn kuvaaminen</p> <p>Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • osaa kuvata vaiheittain tuotteen valmistusprosessin työkansioon • osaa laatia, tulkita ja noudattaa työohjeita.

c) Ammattitaidon osoittamistavat

Tutkintosuoritukset tehdään ennakkoon laaditun ja hyväksytyyn näyttösuunnitelman mukaan työpaikalla tai koulutuksen järjestäjän tiloissa sellaisissa todellisissa prosesseissa, jotka täyttävät ammatille tyypillisen tuotannon ehdot ja tunnusmerkit. Tarvittaessa näyttöä voidaan täydentää haastatteluilla, kyselyillä, kirjallisilla tehtävillä ja erillisillä työnäytteillä tai projektitehtävillä. Tutkinnon osan suorituskielesi on saame.

Tutkinnon osasta järjestetään erillinen näyttö, mutta osa näytöstä voidaan suorittaa muiden tutkinnon osien yhteydessä. Näytön järjestäjän on huolehdittava siitä, että arviointi on erotettavissa omaksi kokonaisuudeksi.

8 § Kudontatyö

Kudontatyön valinnaisen tutkinnon osan suorittaja osaa valmistaa raanun tai villahuivin perinteisillä kangaspuilla tai raanun pystypuilla. Pystypuutekniikka on erityisesti kolttasaamelaisten ja merisaamelaisten käsityöperinnettä. Tutkinnon suorittaja tietää esteettisyyden ja laadun merkityksen työssään duodjiperinteen arvostuksen näkökulmasta.

a) Ammattitaitovaatimukset	b) Arvioinnin kohteet ja kriteerit
Tutkinnon osan suorittaja tietää suunnittelun merkityksen kudontatuotteiden valmistuksessa.	<p>Tuotteen, tuotannon ja työn suunnittelu</p> <p>Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • osaa suunnitella tuotteen valmistusprosessin ottaen huomioon käytävissä olevat perinteiset ja ajankohtaiset materiaalit ja työvälineet • osaa laatia työjärjestyksen ja valita työmenetelmät • osaa suunnitella perinteisiä ja uusia tuotteita duodjiperinteen pohjalta.

<p>Tutkinnon osan suorittaja osaa tulkita mallia tai luonnosta ja laatia ohjeet kudottavaan työhön.</p>	<p>Valmistuksen suunnittelu Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • osaa lukea ja tulkita luonnosta tai mallia ja tehdä työpiirroksset ja ohjeet kudottavaan työhön • osaa laatia työohjeita perinteisille kudottaville tuotteille • osaa laatia kudonnaisten mallipiirustuksia • osaa dokumentoida kudonnaisia kuvaten, piirtäen sekä tallentaen niiden työohjeita ja materiaalinäytteitä niin, että niiden avulla työ voidaan tarvittaessa myöhemmin valmistaa.
<p>Tutkinnon osan suorittaja osaa valita kudottaviin tuotteisiin materiaalit.</p>	<p>Materiaalin valinta Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • tuntee materiaalien käyttöominaisuudet • osaa valita malliin sopivimmat sidokset ja värit • osaa valita kudottavan tekstiilin materiaalin niin, että se soveltuu visuaalisilta ominaisuuksiltaan tuotteen sidokseen, tiheyteen, käyttöominaisuuksiin, laatuun ja viimeistelyyn.
<p>Tutkinnon osan suorittaja osaa valmistaa raanun tai huivin.</p>	<p>Valmistusprosessin hallinta ja viimeistely Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • osaa koota kangaspuut ja kudonnan eri työvälineet sekä ylläpitää ne käyttökunnossa • osaa käyttää perustyövälineitä ja -laitteita • osaa käyttää erilaisia sidoksia tarkoituksenmukaisesti • osaa kutoa ja viimeistellä raanun tai huivin • osaa korjata kudontavirheet ja tehdä viimeistelyn ottaen huomioon kankaan käytön, materiaalin ja sidoksen.

<p>Tutkinnon osan suorittaja tietää ergonomian ja turvallisuuden merkityksen alallaan.</p>	<p>Ergonomia ja työturvallisuus Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • tietää työturvallisuusmääräykset ja osaa soveltaa niitä työskentelyssään • tietää oikean valaistuksen merkityksen työturvallisuuteen.
<p>Tutkinnon osan suorittaja pystyy esittämään työnsä kuvallisesti sekä kirjallisesti valitsemallaan kielellä ja suullisesti saamen kielellä.</p>	<p>Työn kuvaaminen Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • osaa kuvata vaiheittain tuotteen valmistusprosessin työkansioon • osaa laatia, tulkita ja noudattaa työohjeita.

c) Ammattitaidon osoittamistavat

Tutkintosuoritukset tehdään ennakoon laaditun ja hyväksytyt näyttösuunnitelman mukaan työpaikalla tai koulutuksen järjestäjän tiloissa sellaisissa todellisissa prosesseissa, jotka täyttävät ammatille tyypillisen tuotannon ehdot ja tunnusmerkit. Tarvittaessa näyttöä voidaan täydentää haastatteluilla, kyselyillä, kirjallisilla tehtävillä ja erillisillä työnäytteillä, projektitehtävillä tai muuten dokumentoimalla tutkinnon suorittajan työskentelyä. Tutkinnon osan suorituskielet on saame.

Tutkinnon osasta järjestetään erillinen näyttö, mutta osa näytöstä voidaan suorittaa muiden tutkinnon osien yhteydessä. Näytön järjestäjän on huolehdittava siitä, että arviointi on erotettavissa omaksi kokonaisuudeksi.

9 § Pahkatyö

Pahkatyön tutkinnon osan suorittaja tuntee pahkaduodjialla tyypillisimpien tuotteiden suunnittelu- ja valmistusprosesseja. Hän osaa käsitellä pahkamateriaalia käyttäen perinteisiä ja ajankohtaisia työtapoja ja käsityövälineitä sekä koneita ja laitteita. Hän tietää esteettisyyden ja laadun merkityksen työssään duodjiperinteen arvostuksen näkökulmasta. Valmistettava tuote voi olla esimerkiksi jokin seuraavista: kuksa, kaara, kulho tai rasia.

a) Ammattitaitovaatimukset	b) Arvioinnin kohteet ja kriteerit
<p>Tutkinnon osan suorittaja tietää tuotteen, tuotannon ja työn suunnittelun pahkaduodjin valmistuksessa.</p>	<p>Tuotteen, tuotannon ja työn suunnittelu Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • osaa suunnitella perinteisiä ja uusia pahkatuotteita duodjiperinteen pohjalta • osaa suunnitella tuotteen valmistusprosessin ottaen huomioon käytettä-

	<p>vissä olevat materiaalit, koneet ja laitteet</p> <ul style="list-style-type: none"> • osaa suunnitella ja vaiheistaa työn • osaa kohdistaa laatuvaatimukset oikein kullekin tuotteelle sekä tuntee tuotteiden ja työn teknisen laadun.
<p>Tutkinnon osan suorittaja tuntee tärkeimmät käytössä olevat materiaalit.</p> <p>Hän tuntee materiaalin hankinta-prosessin.</p>	<p>Materiaalin hankinta Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • osaa hakea luvat materiaalien ottamiseen valtion tai yksityisten maa-alueilta • osaa hankkia materiaalit • tuntee alalla yleisesti käytettävät pahkamateriaalit • osaa määritellä hankittavan materiaalin laatuvaatimukset ja valita materiaalit eri käyttötarkoituksiin.
<p>Tutkinnon osan suorittaja osaa esikäsitellä materiaaleja.</p>	<p>Materiaalin esikäsitely Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • osaa esikäsitellä materiaalit, kuten keittää, liimasuojata ja kuivattaa • osaa varastoida materiaalin käyttötarkoituksen mukaan.
<p>Tutkinnon osan suorittaja tietää ergonomian ja turvallisuuden merkityksen alallaan ja osaa noudattaa ergonomian ja työturvallisuuden vaatimuksia omassa työssään.</p>	<p>Ergonomia ja työturvallisuus Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • tietää työturvallisuusmääräykset ja osaa soveltaa niitä työskentelyssään • tietää oikean valaistuksen ja ilmastonin merkityksen työturvallisuuteen • osaa säätää työpöydät ja -tuolit ergonomisesti oikein • tuntee suojaimeet ja turvalaitteet ja osaa käyttää niitä työskennellessään • osaa käyttää koneita ja laitteita turvallisuusohjeiden mukaan • tuntee alan kemikaaleja niin, että osaa käyttää ja varastoida niitä työturvallisuusmääräysten mukaisesti.

<p>Tutkinnon osan suorittaja tuntee pahkatyössä käytettäviä koneita, laitteita ja käsityövälineitä.</p>	<p>Koneet, laitteet ja käsityövälineet Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • osaa käyttää monipuolisesti käsityövälineitä, koneita ja laitteita • osaa käyttää ja huoltaa koneiden teriä sekä käyttää hiontavälineitä • osaa tehdä koneiden päivittäiset huolto- ja korjaustoimet. • osaa käyttää ja huoltaa käsityövälineitä.
<p>Tutkinnon osan suorittaja osaa valmistaa pahkatuotteita duodjiperinteen pohjalta.</p>	<p>Tuotteen valmistaminen Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • osaa kovertaa ja muotoilla pahkaa • osaa käyttää kaiverrus- ja lovi-leikkaustekniikkaa • osaa koristella ja vahvistaa pahkaa sarvilyönteillä • osaa yleisimmät alalla käytettävät liitostekniikat • työskentelee taloudellisesti, joutuisasti ja järjestelmällisesti.
<p>Tutkinnon osan suorittaja tuntee pahkatuotteiden viimeistely- ja pintakäsittelyjä.</p>	<p>Tuotteiden viimeistely ja pintakäsittely Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • osaa viimeistellä valmistamansa esineen • osaa valmistaa ja käyttää pintakäsittelyssä tarvittavia luonnonväriaineita • osaa käyttää pintakäsittelyssä tarvittavia kemikaaleja ottaen huomioon työturvallisuusmääräykset.
<p>Tutkinnon osan suorittaja pystyy esittämään työnsä kuvallisesti sekä kirjallisesti valitsemallaan kielellä ja suullisesti saamen kielellä.</p>	<p>Työn kuvaaminen Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • osaa kuvata vaiheittain tuotteen valmistusprosessin työkansioon • osaa laatia, tulkita ja noudattaa työohjeita.

c) Ammattitaidon osoittamistavat

Tutkintosuoritukset tehdään ennakkoon laaditun ja hyväksytyt näyttösuunnitelman mukaan työpaikalla tai koulutuksen järjestäjän tiloissa sellaisissa todellisissa prosesseissa, jotka täyttävät ammatille tyypillisen tuotannon ehdot ja tunnusmerkit. Tarvittaessa näyttöä voidaan täydentää haastatteluilla, kyselyillä, kirjallisilla tehtävillä ja erillisillä työnäytteillä, projektitehtävillä tai muuten dokumentoimalla tutkinnon suorittajan työskentelyä. Tutkinnon osan suorituskielet on saame.

Tämän tutkinnon osan yhteydessä näytetään myös pakollinen tutkinnon osa Saamenkäsityökielillä kaikille yhteinen ammattitaito. Samalla voidaan näyttää toinen suuntautumisalan mukainen tutkinnon osa, mutta tutkinnon järjestäjän on huolehdittava siitä, että arviointi on erotettavissa omaksi kokonaisuudeksi.

10 § Puutyö

Puutyön tutkinnon osan suorittaja tuntee puuduodjialalla tyypillisimpien tuotteiden suunnittelu- ja valmistusprosesseja. Hän osaa käsitellä puumateriaalia käyttäen perinteisiä ja ajankohtaisia työtapoja ja käsityövälineitä sekä koneita ja laitteita. Hän tietää esteettisyyden ja laadun merkityksen työssään duodjiperinteen arvostuksen näkökulmasta. Tehtävä tuote voi olla jokin seuraavista: voirasia, kehärumpu, juustokehä, tiuhta ja käpy tai värttinä ja kaara.

a) Ammattitaitovaatimukset	b) Arvioinnin kohteet ja kriteerit
Tutkinnon osan suorittaja tietää tuotteen, tuotannon ja työn suunnittelun puuduodjin valmistuksessa.	Tuotteen, tuotannon ja työn suunnittelu Tutkinnon osan suorittaja <ul style="list-style-type: none">• osaa suunnitella perinteisiä ja uusia puutuotteita duodjiperinteen pohjalta• osaa suunnitella tuotteen ja tuotannon valmistusprosessin ottaen huomioon käytettävissä olevat materiaalit, koneet ja laitteet• osaa suunnitella ja vaiheistaa työn• osaa kohdistaa laatuvaatimukset oikein kullekin tuotteelle sekä tuntee tuotteiden ja työn teknisen laadun• osaa laskea materiaalien ja lisätarvikkeiden menekin.
Tutkinnon osan suorittaja osaa valita ja hankkia puumateriaaleja.	Materiaalin hankinta Tutkinnon osan suorittaja <ul style="list-style-type: none">• tuntee alalla yleisesti käytettävät puumateriaalit

	<ul style="list-style-type: none"> • osaa hakea luvat materiaalien ottamiseen valtion tai yksityisten maa-alueilta • osaa hankkia materiaalit • osaa määritellä hankittavan materiaalin laatuvaatimukset ja valita materiaalit eri käyttötarkoituksiin.
Tutkinnon osan suorittaja osaa esikäsitellä puumateriaaleja.	<p>Materiaalin esikäsitely ja kuivaus Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • tietää kosteuden ja sen muutosten vaikutukset eri puumateriaaleihin • osaa varastoida kuivattua puuta ja vakkatyöhön käytettävää tuoretta puuta • tuntee puun kuivauksen menetelmiä, kuten liimasuojauksen.
Tutkinnon osan suorittaja tietää ergonomian ja turvallisuuden merkityksen duodjialallaan ja osaa noudattaa ergonomian ja työturvallisuuden vaatimuksia omassa työssään.	<p>Ergonomia ja työturvallisuus Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • tietää työturvallisuusmääräykset ja osaa soveltaa niitä työskentelyssään • tietää oikean valaistuksen ja ilmastoinnin merkityksen työturvallisuuteen • osaa säätää työpöydät ja -tuolit ergonomisesti oikein • tuntee suojaimet ja turvalaitteet ja osaa käyttää niitä työskennellessään • osaa käyttää koneita ja laitteita turvallisesti • tuntee alan kemikaaleja niin, että osaa käyttää ja varastoida niitä työturvallisuusmääräysten mukaisesti.
Tutkinnon osan suorittaja tuntee puutyössä käytettäviä koneita, laitteita ja käsityövälineitä.	<p>Koneet, laitteet ja käsityövälineet Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • osaa käyttää monipuolisesti koneita, laitteita ja käsityövälineitä sekä tehdä päivittäiset huolto- ja korjaustoimet • osaa huoltaa koneiden teriä sekä käyttää hiontavälineitä.

<p>Tutkinnon osan suorittaja osaa valmistaa puutuotteita duodji-perinteen pohjalta.</p>	<p>Tuotteen valmistaminen Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • osaa valmistaa puuesineen • osaa yhdistää sarvi- ja luumateriaalia luulyöte- ja luu-upotustekniikoilla • osaa kaiverrus- ja lovileikkaustekniikan • osaa yleisimmät alalla käytettävät liitostekniikat, esimerkiksi ompelamisen hanhensulalla • työskentelee taloudellisesti, joutuisasti ja järjestelmällisesti.
<p>Tutkinnon osan suorittaja tietää puutuotteiden viimeistely- ja pintakäsittelyjä.</p>	<p>Tuotteiden viimeistely ja pintakäsittely Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • osaa viimeistellä valmistamansa esineen • osaa valmistaa ja käyttää pintakäsittelyssä tarvittavia luonnonväriaineita • osaa käyttää pintakäsittelyssä tarvittavia kemikaaleja ottaen huomioon työturvallisuusmääräykset.
<p>Tutkinnon osan suorittaja pystyy esittämään työnsä kuvallisesti sekä kirjallisesti valitsemallaan kielellä ja suullisesti saamen kielellä.</p>	<p>Työn kuvaaminen Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • osaa kuvata vaiheittain tuotteen valmistusprosessin työkansioon • osaa laatia, tulkita ja noudattaa työohjeita.

c) Ammattitaidon osoittamistavat

Tutkintosuoritukset tehdään ennakkoon laaditun ja hyväksytyt näyttösuunnitelman mukaan työpaikalla tai koulutuksen järjestäjän tiloissa sellaisissa todellisissa prosesseissa, jotka täyttävät ammatille tyypillisen tuotannon ehdot ja tunnusmerkit.

Tarvittaessa näyttöä voidaan täydentää haastatteluilla, kyselyillä, kirjallisilla tehtävillä ja erillisillä työnäytteillä, projektitehtävillä tai muuten dokumentoimalla tutkinnon suorittajan työskentelyä. Tutkinnon osan suorituskielet on saame.

Tämän tutkinnon osan yhteydessä näytetään myös pakollinen tutkinnon osa Saamenkäsityökisällin kaikille yhteinen ammattitaito. Samalla voidaan näyttää toinen suuntautumisalan mukainen tutkinnon osa, mutta tutkinnon järjestäjän on huolehdittava siitä, että arviointi on erotettavissa omaksi kokonaisuudeksi.

11 § Luu- ja sarvityö

Luu- ja sarvityön tutkinnon osan suorittaja tuntee luu- ja sarviduodjialalla tyypillisimpien tuotteiden valmistusprosesseja. Hän osaa käsitellä luu- ja sarvimateriaaleja käyttäen perinteisiä ja ajankohtaisia työtapoja ja käsityövälineitä sekä koneita ja laitteita. Hän tietää esteettisyyden ja laadun merkityksen työssään duodjiperinteen arvostuksen näkökulmasta. Tutkinnon osan suorittaja valmistaa tuoteperheen, johon sisältyy vähintään kolme erilaista esinettä. Tehtäviä tuotteita voivat olla sarvikielat, neulakodat, tulitikkurasiat, puukonkahvat ja tupet, sarvilusikat, sukkapuikkokotelot, pettukuloimet, voiveitset tai laukunleuat.

a) Ammattitaitovaatimukset	b) Arvioinnin kohteet ja kriteerit
Tutkinnon osan suorittaja tietää tuotteen, tuotannon ja työn suunnittelun luu- ja sarvituotteen valmistuksessa.	Tuotteen, tuotannon ja työn suunnittelu Tutkinnon osan suorittaja <ul style="list-style-type: none">• osaa suunnitella perinteisiä ja uusia luu- ja sarvituotteita duodjiperinteen pohjalta• osaa suunnitella tuotteen ja tuotannon valmistusprosessin ottaen huomioon käytettävissä olevat materiaalit, koneet ja laitteet• osaa suunnitella ja vaiheistaa työn• osaa arvioida laatuvaatimukset kussakin tuotteessa sekä tuotteiden ja työn teknisen laadun.
Tutkinnon osan suorittaja tuntee luu- ja sarvimateriaaleja. Hän osaa hankkia ja valita luu- ja sarvimateriaaleja.	Materiaalin hankinta Tutkinnon osan suorittaja <ul style="list-style-type: none">• osaa hankkia ja valita tarkoituksenmukaiset luu- ja sarvimateriaalit sekä muut työssä käytettävät materiaalit• osaa määritellä hankittavan materiaalin laatuvaatimukset valmistettavan tuotteen mukaan.
Tutkinnon osan suorittaja osaa esikäsitellä luu- ja sarvimateriaaleja.	Materiaalin esikäsitely Tutkinnon osan suorittaja <ul style="list-style-type: none">• osaa lajitella ja varastoida sarvi- ja luumateriaalit käyttötarkoituksen mukaan• osaa keittää, puhdistaa ja kuivata luumateriaalin.

<p>Tutkinnon osan suorittaja tietää ergonomian ja työturvallisuuden merkityksen alallaan ja osaa soveltaa niiden vaatimuksia omassa työssään.</p>	<p>Ergonomia ja työturvallisuus Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • tietää työturvallisuusmääräykset ja osaa soveltaa niitä työskentelyssään • tietää oikean valaistuksen ja ilmastoinnin merkityksen • osaa säätää työpöydät ja -tuolit ergonomisesti oikein • osaa käyttää koneita ja laitteita turvallisesti • tuntee alan kemikaaleja niin, että osaa käyttää niitä työturvallisuusmääräysten mukaisesti.
<p>Tutkinnon osan suorittaja tuntee luu- ja sarvityössä käytettäviä koneita, laitteita ja käsityövälineitä.</p>	<p>Koneet, laitteet ja käsityövälineet Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • osaa käyttää monipuolisesti koneita, laitteita ja käsityövälineitä sekä huoltaa koneiden teriä ja käsityövälineitä • osaa käyttää hiontavälineitä • osaa tehdä koneiden päivittäiset huolto- ja korjaustoimet.
<p>Tutkinnon osan suorittaja osaa valmistaa luu- ja sarviesineitä duodijiperinteen pohjalta.</p>	<p>Tuotteen valmistaminen Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • osaa valmistaa kolmen esineen tuoteperheen • osaa luu- ja sarvimateriaaliin soveltuvat kaiverrustekniikat • osaa sarvi- ja luutyössä käytettävät liitokset • osaa luu- ja sarvimateriaalia työstäessään arvioida, miten työstäminen vaikuttaa valmiin tuotteen laatuun ja kestävyYTEEN • työskentelee taloudellisesti, joutuisasti ja järjestelmällisesti.
<p>Tutkinnon osan suorittaja tuntee luu- ja sarvituotteiden viimeistely- ja pintakäsittelyjä.</p>	<p>Tuotteiden viimeistely ja pintakäsittely Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • osaa viimeistellä valmistamansa esineet • osaa valmistaa ja käyttää pinta-

	<p>käsittelyssä tarvittavia luonnonväriaineita</p> <ul style="list-style-type: none"> • osaa käyttää pintakäsittelyssä tarvittavia kemikaaleja ottaen huomioon työturvallisuusmääräykset.
<p>Tutkinnon osan suorittaja pystyy esittämään työnsä kuvallisesti sekä kirjallisesti valitsemallaan kielellä ja suullisesti saamen kielellä.</p>	<p>Työn kuvaaminen</p> <p>Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • osaa kuvata vaiheittain tuotteen valmistusprosessin työkansioon • osaa laatia, tulkita ja noudattaa työohjeita.

c) Ammattitaidon osoittamistavat

Tutkintosuoritukset tehdään ennakkoon laaditun ja hyväksytyt näyttösuunnitelman mukaan työpaikalla tai koulutuksen järjestäjän tiloissa sellaisissa todellisissa prosesseissa, jotka täyttävät ammatille tyypillisen tuotannon ehdot ja tunnusmerkit. Tarvittaessa näyttöä voidaan täydentää haastatteluilla, kyselyillä, kirjallisilla tehtävillä ja erillisillä työnäytteillä, projektitehtävillä tai muuten dokumentoimalla tutkinnon suorittajan työskentelyä. Tutkinnon suorituskielet on saame.

Tämän tutkinnon osan yhteydessä näytetään myös pakollinen tutkinnon osa Saamenkäsityökaluilla kaikille yhteinen ammattitaito. Samalla voidaan näyttää toinen suuntautumisalan mukainen tutkinnon osa, mutta tutkinnon järjestäjän on huolehdittava siitä, että arviointi on erotettavissa omaksi kokonaisuudeksi.

12 § Jalometallityö

Jalometallityön tutkinnon osan suorittaja tuntee duodjin jalometallialalla tyypillisimpien tuotteiden valmistusprosesseja. Hän osaa käsitellä tavallisimpia jalometallialalla käytettäviä materiaaleja käyttäen perinteisiä ja ajankohtaisia työtapoja ja käsityövälineitä sekä koneita ja laitteita. Hän tietää esteettisyyden ja laadun merkityksen duodjiperinteen arvostuksen näkökulmasta. Tutkinnon osan suorittaja valmistaa tuoteperheen, johon sisältyy vähintään kolme erilaista esinettä. Tehtäviä tuotteita voivat olla lusikat, riskut ja rintakorut, saamen puvun hakaset, vyöllisenkaat, soljet, sormukset, korvakorut, komsiopallot ja hopeanapit.

a) Ammattitaitovaatimukset	b) Arvioinnin kohteet ja kriteerit
<p>Tutkinnon osan suorittaja tietää tuotteen, tuotannon ja työn suunnittelun tuotteiden valmistuksessa.</p>	<p>Tuotteen, tuotannon ja työn suunnittelu Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • osaa suunnitella perinteisiä ja uusia tuotteita • osaa suunnitella tuotteen ja tuotannon valmistusprosessin ottaen huomioon käytettävissä olevat materiaalit, koneet ja laitteet sekä leimauksen • osaa suunnitella ja vaiheistaa työn • osaa määritellä raaka-ainetarpeet ja niiden taloudellisen käytön • osaa laskea materiaalien ja lisätarvikkeiden menekin.
<p>Tutkinnon osan suorittaja tuntee alan lainsäädännön.</p>	<p>Jalometallialan lainsäädäntö Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • tietää jalometallilainsäädännön vaatimukset materiaalien hankinnassa, valmistuksessa ja markkinoinnissa • tietää punnitukseen vaikuttavat vakaussäädökset.
<p>Tutkinnon osan suorittaja tuntee jalometallialan materiaaleja. Hän tuntee materiaalinhankintakanavia.</p>	<p>Materiaalin tuntemus ja hankinta Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • tietää tavallisimmat jalometallit ja muut työssä tarvittavat materiaalit • osaa hankkia materiaaleja • osaa määritellä hankittavan materiaalin laatuvaatimukset • osaa valita materiaalit eri käyttötarkoituksiin • osaa valita yhdistettäviä materiaaleja ja pystyy vertailemaan niitä kestävyiden ja materiaalin soveltuvuuden mukaan.
<p>Tutkinnon osan suorittaja osaa käsitellä alalla käytettäviä materiaaleja.</p>	<p>Materiaalin käsittely Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • osaa kullaa puhdistuksen • osaa jalometallien seoslaskennan ja osaa valmistaa määräysten mukaisia seoksia

	<ul style="list-style-type: none"> • osaa käyttää happoja ja muita kemikaaleja sekä tietää niiden merkityksen materiaalien käsitelyssä ja puhdistuksessa • osaa ottaa talteen ja lajitella työssä syntyvää metallijätettä uusiokäyttöä varten • osaa varastoida materiaalin seospitoisuuksien mukaan.
<p>Tutkinnon osan suorittaja tietää ergonomian ja turvallisuuden merkityksen alallaan ja osaa soveltaa niiden vaatimuksia omassa työssään.</p> <p>Hän tietää tulityömääräykset.</p>	<p>Ergonomia ja työturvallisuus Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • tietää työturvallisuusmääräykset ja osaa soveltaa niitä työskentelyssään • tietää oikean valaistuksen ja ilmastonin merkityksen • osaa säätää työpöydät ja -tuolit ergonomisesti oikein • tuntee suojaimet ja turvalaitteet ja osaa käyttää niitä • osaa käyttää koneita ja laitteita turvallisesti • osaa käyttää ja varastoida alalla käytettäviä kaasuja määräysten mukaisesti • tuntee alan kemikaaleja niin, että osaa käyttää ja varastoida niitä työturvallisuusmääräysten mukaisesti • omaa tulityöluvan.
<p>Tutkinnon osan suorittaja tuntee alalla käytettäviä koneita, laitteita ja käsityövälineitä.</p>	<p>Koneet, laitteet ja käsityövälineet Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • osaa käyttää ja huoltaa käsityövälineitä, koneita ja laitteita sekä suojalaitteita ja työsuojaimia • osaa käyttää ilmastointilaitteita työssään höyryjen ja pölyjen poistoon • osaa tehdä koneiden päivittäiset huolto- ja korjaustoimet.
<p>Tutkinnon osan suorittaja osaa valmistaa jalometallituotteita duodjiperinteen pohjalta.</p>	<p>Tuotteen valmistaminen Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • osaa valmistaa kolmen esineen tuoteperheen

	<ul style="list-style-type: none"> • osaa yleisimmät jalometallityössä käytettävät valmistustekniikat, hionnan ja kiillotuksen • osaa kaiverruksen ja istutuksen • osaa happojen ja muiden kemikaalien käytön tuotteiden valmistuksessa • osaa korjata ja huoltaa jalometallialan tuotteita • tietää materiaalien merkityksen tuotteen valmistuksessa ja kestävyudessa • työskentelee taloudellisesti, joutuisasti ja järjestelmällisesti.
Tutkinnon osan suorittaja osaa jalometallituotteiden leimauksen.	<p>Leimaus</p> <p>Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • tietää jalometallilainsäädännön vaatimukset tuotteiden leimauksessa • osaa leimata jalometallituotteet.
Tutkinnon osan suorittaja tietää tuotteiden viimeistely- ja pintakäsittelyjä.	<p>Tuotteiden viimeistely ja pintakäsittely</p> <p>Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • osaa viimeistellä valmistamansa jalometallituotteen • osaa käyttää ja käsitellä pintakäsittelyssä tarvittavia kemikaaleja.
Tutkinnon osan suorittaja pystyy esittämään työnsä kuvallisesti sekä kirjallisesti valitsemallaan kielellä ja suullisesti saamen kielellä.	<p>Työn kuvaaminen</p> <p>Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • osaa kuvata vaiheittain tuotteen valmistusprosessin työkansioon • osaa laatia, tulkita ja noudattaa työohjeita.

c) Ammattitaidon osoittamistavat

Tutkintosuoritukset tehdään ennakkoon laaditun ja hyväksytyt näyttösuunnitelman mukaan työpaikalla tai koulutuksen järjestäjän tiloissa sellaisissa todellisissa prosesseissa, jotka täyttävät ammatille tyypillisen tuotannon ehdot ja tunnusmerkit. Tarvittaessa näyttöä voidaan täydentää haastatteluilla, kyselyillä, kirjallisilla tehtävillä ja erillisillä työnäytteillä, projektitehtävillä tai muuten dokumentoimalla tutkinnon suorittajan työskentelyä. Tutkinnon suorituskielet on saame.

Tämän tutkinnon osan yhteydessä näytetään myös pakollinen tutkinnon osa Saamenkäsityökisällin kaikille yhteinen ammattitaito. Samalla voidaan näyttää

toinen suuntautumisalan mukainen tutkinnon osa, mutta tutkinnon järjestäjän on huolehdittava siitä, että arviointi on erotettavissa omaksi kokonaisuudeksi.

13 § Juurityö

Juurityöt ovat erityisesti kolttasaamelaisten ja eteläsaamelaisten käsityöperinnettä. Juurityön tutkinnon osan suorittaja tuntee alan tyypillisimpien tuotteiden suunnittelu- ja valmistusprosesseja. Hän osaa käsitellä materiaalia käyttäen perinteisiä työtapoja ja käsityövälineitä. Tutkinnon suorittaja tietää esteettisyyden ja laadun merkityksen työssään duodjiperinteen arvostuksen näkökulmasta. Tutkinnon osan suorittaja valmistaa juurityönä käyttöesineen ja korun. Kudottavia tuotteita voivat olla esimerkiksi sokerikot ja leipävadit, kannelliset rasiat, hius- ja rintasoljet, rannekorut ja korvakorut.

a) Ammattitaitovaatimukset	b) Arvioinnin kohteet ja kriteerit
Tutkinnon osan suorittaja tietää suunnittelun merkityksen tuotteiden valmistuksessa.	<p>Tuotteen, tuotannon ja työn suunnittelu</p> <p>Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • osaa suunnitella juurituotteita duodjiperinteen pohjalta • osaa suunnitella tuotteen ja tuotannon valmistusprosessin ottaen huomioon käytettävissä olevat materiaalit ja välineet • osaa suunnitella ja vaiheistaa työn.
Tutkinnon osan suorittaja osaa valita ja hankkia juurimateriaaleja ja muita työssä käytettäviä materiaaleja.	<p>Materiaalin hankinta</p> <p>Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • tuntee yleisesti käytettävät juurimateriaalit • osaa hakea luvat materiaalien ottamiseen valtion tai yksityisten maa-alueilta • osaa hankkia juurimateriaalin ottaen huomioon hankintapaikan ja -ajankohdan • osaa määritellä hankittavan materiaalin laatuvaatimukset ja valita materiaalit eri käyttötarkoituksiin.
Tutkinnon osan suorittaja osaa esikäsitellä juurimateriaaleja.	<p>Materiaalin esikäsitely</p> <p>Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • osaa puhdistaa juuret • tietää kosteuden vaikutuksen juurimateriaalin säilymisessä.

<p>Tutkinnon osan suorittaja tuntee juurityössä käytettäviä käsityövälineitä.</p>	<p>Käsityövälineet Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • osaa käyttää ja huoltaa käsityövälineitä • osaa valmistaa juuren puhdistuksessa tarvittavan työvälineen.
<p>Tutkinnon osan suorittaja osaa valmistaa ja viimeistellä juuresta valmistettuja tuotteita.</p>	<p>Tuotteen valmistaminen Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • osaa valmistaa käyttöesineen ja korun ja tarvittaessa käyttää työssään muita materiaaleja • osaa viimeistellä kudotun tuotteen • osaa tarvittaessa värjätä ja pintakäsitellä valmistamansa juurityöt • tietää materiaalin vaikutuksen valmiin tuotteen laatuun ja kestävyteen • osaa työskennellä taloudellisesti, joutuisasti ja järjestelmällisesti.
<p>Tutkinnon osan suorittaja tietää ergonomian ja turvallisuuden merkityksen.</p>	<p>Ergonomia ja työturvallisuus Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • tuntee ergonomian ja työturvallisuuden vaatimukset ja noudattaa niitä omassa työssään • tietää valaistuksen ja ilmaston merkityksen • osaa säätää työpöydät ja -tuolit ergonomisesti oikein • osaa työskennellä turvallisesti ja ergonomisesti oikein.
<p>Tutkinnon osan suorittaja pystyy esittämään työnsä kuvallisesti sekä kirjallisesti valitsemallaan kielellä ja suullisesti saamen kielellä.</p>	<p>Työn kuvaaminen Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • osaa kuvata vaiheittain tuotteen valmistusprosessin työkansioon • osaa laatia, tulkita ja noudattaa työohjeita.

c) Ammattitaidon osoittamistavat

Tutkintosuoritukset tehdään ennakkoon laaditun ja hyväksytyt näyttösuunnitelman mukaan työpaikalla tai koulutuksen järjestäjän tiloissa sellaisissa todellisissa prosesseissa, jotka täyttävät ammatille tyypillisen tuotannon ehdot ja tunnusmerkit.

Tarvittaessa näyttöä voidaan täydentää haastatteluilla, kyselyillä, kirjallisilla tehtävillä ja erillisillä työnäytteillä, projektitehtävillä tai muuten dokumentoimalla tutkinnon suorittajan työskentelyä. Tutkinnon suorituskielet on saame.

Tämän tutkinnon osan yhteydessä näytetään myös pakollinen tutkinnon osa Saamenkäsityöisällin kaikille yhteinen ammattitaito. Samalla voidaan näyttää toinen suuntautumisalan mukainen tutkinnon osa, mutta tutkinnon järjestäjän on huolehdittava siitä, että arviointi on erotettavissa omaksi kokonaisuudeksi.

14 § Työvälineet

Saamenkäsityöissä tarvitaan erityisiä työvälineitä, joita käsityöläinen osaa itse valmistaa ja kunnostaa. Työvälineet kehittyvät koko ajan työn vaativuuden ja uusien työmenetelmien mukaan. Työvälineiden tutkinnon osan suorittaja tuntee duodji-alan käsityövälineitä ja niiden valmistamisen. Hän tietää esteettisyyden ja laadun merkityksen duodjiperinteen arvostuksen näkökulmasta. Tutkinnon osan suorittaja valmistaa vähintään neljä erilaista työvälinettä. Tehtäviä tuotteita voivat olla puukon- ja leukunterät, näskäysjiekkiöt, kaapimet, pahkan koverrus- ja parkkausraudat, luu- ja sarvityön kaivertimet, pahka- ja puutyön lovileikkausvälineet, salvosjiirit, suuntakaivertimet, kalakoukut, voirasian tekovälineet (sulan ompelunaskali, kansisaha, naulausnaskali).

a) Ammattitaitovaatimukset	b) Arvioinnin kohteet ja kriteerit
<p>Tutkinnon osan suorittaja tietää tuotteen, tuotannon ja työn suunnittelun käsityövälineiden valmistuksessa.</p>	<p>Tuotteen, tuotannon ja työn suunnittelu</p> <p>Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • osaa suunnitella perinteisiä ja uusia työvälineitä duodjiperinteen pohjalta • osaa suunnitella tuotteen ja tuotannon valmistusprosessin ottaen huomioon käytettävissä olevat materiaalit, ahjon, koneet ja laitteet • osaa suunnitella ja vaiheistaa työn • osaa kohdistaa laatuvaatimukset oikein kullekin tuotteelle sekä tuntee tuotteiden ja työn teknisen laadun • osaa laskea materiaalien ja tarvikkeiden menekin.
<p>Tutkinnon osan suorittaja osaa valita ja hankkia käsityövälineissä käytettäviä materiaaleja sekä muita tarvittavia materiaaleja ja tarvikkeita.</p>	<p>Materiaalin hankinta</p> <p>Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • tuntee työvälineiden valmistukseen yleisesti käytettäviä metalleja sekä

	<p> muita materiaaleja ja tarvikkeita</p> <ul style="list-style-type: none"> • osaa hankkia materiaalit • osaa määritellä hankittavan materiaalin laatuvaatimukset ja valita materiaalit eri käyttötarkoituksiin.
<p>Tutkinnon osan suorittaja osaa esikäsitellä materiaaleja.</p>	<p>Materiaalin käsittely ja varastointi Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • osaa raakatyöstää yleisimpiä saamenkäsitoissä käytettäviä materiaaleja, kuten hiili-, hopea- ja jousiterästä • osaa varastoida ja säilyttää alalla käytettävät metallit ja muut materiaalit.
<p>Tutkinnon osan suorittaja tietää ergonomian ja työturvallisuuden merkityksen alallaan.</p> <p>Hän tuntee tulityömääräykset.</p>	<p>Ergonomia ja työturvallisuus Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • tietää työturvallisuusmääräykset ja osaa soveltaa niitä työskentelyssään • tietää oikean valaistuksen ja ilmastonin merkityksen • osaa säätää työpöydät ja -tuolit ergonomisesti oikein • tuntee suojaimet ja turvalaitteet ja osaa käyttää niitä • osaa käyttää koneita ja laitteita turvallisesti, tuntee alan kemikaaleja sekä osaa käyttää ja varastoida niitä työturvallisuusmääräysten mukaisesti • omaa tulityöluvan.
<p>Tutkinnon osan suorittaja tuntee alalla käytettäviä koneita, laitteita ja käsityövälineitä.</p>	<p>Koneet, laitteet ja käsityövälineet Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • osaa käyttää käsityövälineitä, koneita ja laitteita sekä suojalaitteita ja työsuojaimia • osaa käyttää hiontavälineitä • osaa tehdä koneiden ja työvälineiden päivittäiset huolto- ja korjaustoimet • osaa valmistella ja lopettaa päivittäiseen pajatyöskentelyyn liittyvät toimet.

<p>Tutkinnon osan suorittaja osaa valmistaa käsityövälineitä.</p>	<p>Tuotteen valmistaminen Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • osaa valmistaa vähintään neljä erilaista käsityövälinettä • osaa metallin lämpökäsittelyn ja karkaisun sekä päästön • osaa muotoilla, työstää ja teroittaa käsityövälineiden metalliosat • osaa työstää ja yhdistää metalliin muita käsityövälineissä käytettäviä materiaaleja, kuten sarvea, puuta, pahkaa, muovia tai nahkaa • tietää materiaalin merkityksen valmiin tuotteen laatuun ja kestävyyteen • työskentelee taloudellisesti, joutuisasti ja järjestelmällisesti.
<p>Tutkinnon osan suorittaja tietää tuotteiden viimeistely- ja pintakäsittelyjä.</p>	<p>Tuotteiden viimeistely ja pintakäsittely Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • osaa viimeistellä valmistamansa tuotteet • osaa käyttää pintakäsittelyssä tarvittavia aineita ja kemikaaleja.
<p>Tutkinnon osan suorittaja pystyy esittämään työnsä kuvallisesti sekä kirjallisesti valitsemallaan kielellä ja suullisesti saamen kielellä.</p>	<p>Työn kuvaaminen Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • osaa kuvata vaiheittain tuotteen valmistusprosessin työkansioon • osaa laatia, tulkita ja noudattaa työohjeita.

c) Ammattitaidon osoittamistavat

Tutkintosuoritukset tehdään ennakkoon laaditun ja hyväksytyt näyttösuunnitelman mukaan työpaikalla tai koulutuksen järjestäjän tiloissa sellaisissa todellisissa prosesseissa, jotka täyttävät ammatille tyypillisen tuotannon ehdot ja tunnusmerkit. Tarvittaessa näyttöä voidaan täydentää haastatteluilla, kyselyillä, kirjallisilla tehtävillä ja erillisillä työnäytteillä, projektitehtävillä tai muuten dokumentoimalla tutkinnon suorittajan työskentelyä. Tutkinnon suorituskielet on saame.

Tämän tutkinnon osan yhteydessä näytetään myös pakollinen tutkinnon osa Saamenkäsityökielillä kaikille yhteinen ammattitaito. Samalla voidaan näyttää toinen suuntautumisalan mukainen tutkinnon osa, mutta tutkinnon järjestäjän on huolehdittava siitä, että arviointi on erotettavissa omaksi kokonaisuudeksi.

Saamelaiset ovat käyttäneet perinteisesti porolla ajaessaan rekiä, ahkioita ja kantotelineitä kuljetusvälineenään. Modernissa saamelaisessa yhteiskunnassa kuljetusvälineitä on kehitetty myös moottorikelkalla kuljettamiseen. Kuljetusvälineetutkinnon osan suorittaja tuntee alalla käytettävät erilaiset perinteiset kuljetusvälineet, kuten poron länget ja valjaat, kantotelineet, erilaiset reet ja aisat sekä niiden valmistuksen. Tutkinnon osan suorittaja valmistaa poronlänget ja valjaat tai reen. Hän tietää esteettisyyden ja laadun merkityksen valmistustyössä duodji-perinteen arvostuksen näkökulmasta.

a) Ammattitaitovaatimukset	b) Arvioinnin kohteet ja kriteerit
<p>Tutkinnon osan suorittaja tietää tuotteen, tuotannon ja työn suunnittelun tuotteen valmistuksessa.</p>	<p>Tuotteen, tuotannon ja työn suunnittelu</p> <p>Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • osaa suunnitella perinteisiä ja uusia tuotteita duodji-perinteen pohjalta • osaa suunnitella tuotteen ja tuotannon valmistusprosessin ottaen huomioon käytettävissä olevat materiaalit, koneet ja laitteet • osaa suunnitella ja vaiheistaa työn • osaa kohdistaa laatuvaatimukset oikein kullekin tuotteelle sekä tuntee tuotteiden ja työn teknisen laadun • osaa laskea materiaalien ja tarvikkeiden menekin.
<p>Tutkinnon osan suorittaja osaa valita ja hankkia puumateriaaleja sekä muita käytettäviä materiaaleja ja tarvikkeita.</p>	<p>Materiaalin hankinta</p> <p>Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • tuntee alalla yleisesti käytettävät puumateriaalit ja muut materiaalit (mm. metalli, muovi, nahka, sarvi) sekä tarvikkeet • osaa hakea luvat puumateriaalien ottamiseen valtion tai yksityisten maa-alueilta • osaa hankkia materiaalit ja tarvittaessa tietää niiden hankintaan liittyvät erityiset vaatimukset, kuten hankinta-ajankohta • osaa määritellä hankittavan materiaalin laatuvaatimukset ja valita materiaalit eri käyttötarkoituksiin.

<p>Tutkinnon osan suorittaja osaa esikäsitellä materiaaleja.</p>	<p>Materiaalin esikäsitely ja kuivaus Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • tietää kosteuden ja sen muutosten vaikutukset eri puumateriaaleihin • osaa raakatyöstää käytettävän materiaalin • osaa varastoida, säilyttää ja kuivata käytettävän puumateriaalin.
<p>Tutkinnon osan suorittaja tietää ergonomian ja työturvallisuuden merkityksen alallaan.</p> <p>Hän tuntee tulityömääräykset.</p>	<p>Ergonomia ja työturvallisuus Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • tietää työturvallisuusmääräykset ja osaa soveltaa niitä työssään • tietää oikean valaistuksen ja ilmastoinnin merkityksen • osaa säätää työpöydät ja -tuolit ergonomisesti oikein • tuntee suojaimet ja turvalaitteet ja osaa käyttää niitä • osaa käyttää koneita ja laitteita turvallisesti • tuntee alan kemikaaleja niin, että osaa käyttää ja varastoida niitä työturvallisuusmääräysten mukaisesti • omaa tulityöluvan.
<p>Tutkinnon osan suorittaja tuntee alalla käytettäviä koneita, laitteita ja käsityövälineitä.</p>	<p>Koneet, laitteet ja käsityövälineet Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • osaa käyttää monipuolisesti käsityövälineitä, koneita ja laitteita sekä hiontavälineitä • osaa käyttää ja huoltaa koneiden teriä • osaa tehdä koneiden, laitteiden ja käsityövälineiden päivittäiset huolto- ja korjaustoimet.
<p>Tutkinnon osan suorittaja osaa valmistaa kuljetusvälineitä.</p>	<p>Tuotteen valmistaminen Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • osaa valmistaa länget ja valjaat tai reen • osaa kaiverrus- ja lovileikkaustekniikan • osaa työstää ja yhdistää puuhun muita materiaaleja, esimerkiksi

	<p>luuta, metallia, muovia ja nahkaa</p> <ul style="list-style-type: none"> • tietää eri materiaalien merkityksen tuotteen valmistuksessa ja kestävydessä.
<p>Tutkinnon osan suorittaja tietää tuotteiden viimeistely- ja pintakäsittelyjä.</p>	<p>Tuotteiden viimeistely ja pintakäsittely</p> <p>Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • osaa viimeistellä valmistamansa tuotteet • osaa käyttää pintakäsittelyssä tarvittavia aineita ja kemikaaleja.
<p>Tutkinnon osan suorittaja pystyy esittämään työnsä kuvallisesti sekä kirjallisesti valitsemallaan kielellä ja suullisesti saamen kielellä.</p>	<p>Työn kuvaaminen</p> <p>Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • osaa kuvata vaiheittain tuotteen valmistusprosessin työkansioon • osaa laatia, tulkita ja noudattaa työohjeita.

c) Ammattitaidon osoittamistavat

Tutkintosuoritukset tehdään ennakkoon laaditun ja hyväksytyt näyttösuunnitelman mukaan työpaikalla tai koulutuksen järjestäjän tiloissa sellaisissa todellisissa prosesseissa, jotka täyttävät ammatille tyypillisen tuotannon ehdot ja tunnusmerkit. Tarvittaessa näyttöä voidaan täydentää haastatteluilla, kyselyillä, kirjallisilla tehtävillä ja erillisillä työnäytteillä, projektitehtävillä tai muuten dokumentoimalla tutkinnon suorittajan työskentelyä. Tutkinnon suorituskielet on saame.

Tämän tutkinnon osan yhteydessä näytetään myös pakollinen tutkinnon osa Saamenkäsityökielillä kaikille yhteinen ammattitaito. Samalla voidaan näyttää toinen suuntautumisalan mukainen tutkinnon osa, mutta tutkinnon järjestäjän on huolehdittava siitä, että arviointi on erotettavissa omaksi kokonaisuudeksi.

16 § Koneneulonta

Koneneulonnan valinnaisen tutkinnon osan suorittaja osaa suunnitella ja kaavoittaa neuletuotteita ja valmistaa niitä tasoneulekoneella. Hän tuntee muotoon neulotavien tuotteiden valmistusprosessin. Hän osaa työtä suunnitellessaan ottaa huomioon käytettävän kone- ja laitekannan. Hän osaa hyödyntää käytössä olevaa tietotekniikkaa valmistusprosessin eri osa-alueilla. Neuletuotteiden suunnittelussa ja valmistuksessa korostuu uuden tekniikan soveltaminen duodjiperinteen pohjalta.

a) Ammattitaitovaatimukset	b) Arvioinnin kohteet ja kriteerit
Tutkinnon osan suorittaja tuntee neuletuotteiden suunnitteluprosessin.	<p>Tuotteen, tuotannon ja työn suunnittelu</p> <p>Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • osaa suunnitella neuletuotteita duodjiperinteen pohjalta • osaa tehdä neuleiden teknisen suunnittelun ottaen huomioon käytettävän tuotantotavan ja koneistuksen • osaa tulkita piirroksia ja kuvia • osaa analysoida neuleen olemuksen ja rakenteelliset yksityiskohdat sekä tehdä toteutukseen liittyvät ratkaisut itsenäisesti.
Tutkinnon osan suorittaja osaa valita ja hankkia neulelankoja.	<p>Langan valinta</p> <p>Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • tuntee neulelangoilta edellytettäviä ominaisuuksia • tuntee lankojen numerointia ja hahmottaa eri tavoin ilmaistujen lankavahvuuksien suhdetta koneen gaugeen • osaa valita tuotteeseen ja käytettävälle koneistukselle sopivan langan.
Tutkinnon osan suorittaja tietää silmukanmuodostuksen ja osaa kuvata tavallisimpia neuloksia.	<p>Neulosten suunnittelu</p> <p>Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • tuntee silmukanmuodostuksen ja eri neuloselementit ja tietää neulosten luokitteluperusteet • osaa kuvata symbolein tavallisimpia neuloksia • osaa valita tuotteeseen ja käytettävälle langalle sopivan silmukka-tiheyden.
Tutkinnon osan suorittaja tuntee neulekaavoituksen erityispiirteet.	<p>Muodonhallinta</p> <p>Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • osaa hyödyntää neuletekniikan mahdollistamia muodonantotapoja kaavoituksessa • osaa käyttää kaavoituksen apuna jotain neulealan erikoisohjelmaa

	<ul style="list-style-type: none"> • osaa tehdä laskelmat muotoon neulottavaa tuotetta varten.
<p>Tutkinnon osan suorittaja tuntee neuleiden erilaiset valmistustavat sekä osaa valita ja toteuttaa rationaalisia ja taloudellisia valmistusmenetelmiä.</p> <p>Hän osaa huoltaa koneita ja työvälineitä.</p>	<p>Neuletuotteen valmistus</p> <p>Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • osaa vaihtaa mallin käytettävissä oleville koneille • osaa säätää koneita erilaisia neulosrakenteita, kuoseja ja lankoja varten • osaa valmistaa neuletuotteen käytettävillä koneilla ja neuloa kappaleet muotoon • osaa tehdä koneiden ja työvälineiden päivittäiset huoltotoimet.
<p>Tutkinnon osan suorittaja osaa tehdä neuletuotteiden kokoonpanon ja viimeistykset.</p>	<p>Kokoonpano ja viimeistys</p> <p>Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • osaa hyödyntää käytettävissä olevaa koneistusta ja tehdä laatuvaatimusten mukaisen kokoonpanon muotoon neulovaan tuotantoon • osaa tehdä neuleiden väli- ja loppuviimeistelyt.
<p>Tutkinnon osan suorittaja tietää ergonomian ja turvallisuuden merkityksen alallaan.</p>	<p>Ergonomia ja työturvallisuus</p> <p>Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • tietää työturvallisuusmääräykset ja osaa soveltaa niitä työskentelyssään • tietää oikean valaistuksen merkityksen työturvallisuuteen • osaa säätää työpöydät ja -tuolit ergonomisesti oikein • osaa käyttää koneita ja laitteita turvallisesti.
<p>Tutkinnon osan suorittaja pystyy esittämään työnsä kuvallisesti sekä kirjallisesti ja tarvittaessa suullisesti.</p>	<p>Työn kuvaaminen</p> <p>Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • osaa kuvata vaiheittain tuotteen valmistusprosessin työkansioon • osaa laatia, tulkita ja noudattaa työohjeita.

c) Ammattitaidon osoittamistavat

Tutkintosuoritukset tehdään ennakkoon laaditun ja hyväksytyyn näyttösuunnitelman mukaan työpaikalla tai koulutuksen järjestäjän tiloissa sellaisissa todellisissa prosesseissa, jotka täyttävät ammatille tyypillisen tuotannon ehdot ja tunnusmerkit. Tarvittaessa näyttöä voidaan täydentää haastatteluilla, kyselyillä, kirjallisilla tehtävillä ja erillisillä työnäytteillä tai projektitehtävillä.

Tutkinnon osasta järjestetään erillinen näyttö, mutta osa näytöstä voidaan suorittaa muiden tutkinnon osien yhteydessä. Näytön järjestäjän on huolehdittava siitä, että arviointi on erotettavissa omaksi kokonaisuudeksi.

17 § Nahan ompelu koneella

Nahan ompelu koneella -valinnaisen tutkinnon osan suorittaja osaa nahka- asusteiden suunnittelu- ja valmistusprosessit. Valmistettavat tuotteet ovat nahka- housut ja -liivi teollisuuskoneella. Tutkinnon osan suorittaja osaa työtä suunnitellesaan huomioon käytettävän kone- ja laitekannan. Nahkatuotteiden suunnittelussa ja valmistuksessa korostuu uuden tekniikan soveltaminen duodjiperinteen pohjalta.

a) Ammattitaitovaatimukset	b) Arvioinnin kohteet ja kriteerit
Tutkinnon osan suorittaja tietää suunnittelun merkityksen tuotteen valmistusprosessissa.	Tuotteen, tuotannon ja työn suunnittelu Tutkinnon osan suorittaja <ul style="list-style-type: none">• tietää nahkamateriaalin vaikutuksen tuotteen ulkonäköön• osaa muokata ideansa toteuttamiskelpoiseksi suunnitelmaksi• osaa laatia työjärjestyksen sekä valita työmenetelmän• osaa suunnitella nahkatuotteita.
Tutkinnon osan suorittaja osaa hankkia ja työstää valitsemaansa nahkamateriaalin.	Materiaalin hallinta Tutkinnon osan suorittaja <ul style="list-style-type: none">• tuntee eri nahkamateriaalit ja osaa työstää valitsemaansa materiaalia• tietää yleisimmät materiaalien hankintapaikat• osaa valita materiaaliin ja käyttö- tarkoitukseen sopivimmat tuki- ja lisämateriaalit.
Tutkinnon osan suorittaja osaa ottaa huomioon materiaalin erityisvaatimukset kaavoituksessa.	Muodonhallinta Tutkinnon osan suorittaja <ul style="list-style-type: none">• osaa hyödyntää erilaisia kaavoitus- ja

	<p>muodonantotapoja materiaalien erityisvaatimukset huomioiden</p> <ul style="list-style-type: none"> • osaa kuositella tuotteita huomioiden materiaalin erityisvaatimukset.
<p>Tutkinnon osan suorittaja osaa erilaisten nahkamateriaalien työstämisen.</p> <p>Hän osaa valmistaa nahkatuotteita.</p>	<p>Valmistusprosessi</p> <p>Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • osaa valmistaa nahkahousut tai -liivin • osaa valita oikeat työskentely- ja muokkaustavat halutun lopputuloksen saamiseksi • osaa valmistaa ja viimeistellä valmistamansa tuotteen asianmukaisesti.
<p>Tutkinnon osan suorittaja tuntee alalla käytettäviä käsityövälineitä ja koneita ja osaa käyttää niitä.</p> <p>Hän osaa huoltaa ja koneita ja työvälineitä.</p>	<p>Koneiden ja laitteiden käyttö ja huolto</p> <p>Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • osaa valita koneet ja laitteet huomioiden materiaalit, tuotteen laatu ja työn taloudellisuus • hallitsee työssä käytettävät erikoiskoneet, -laitteet ja -välineet • osaa koneiden ja laitteiden päivittäisen huollon.
<p>Tutkinnon osan suorittaja tietää ergonomian ja turvallisuuden merkityksen alallaan.</p>	<p>Ergonomia ja työturvallisuus</p> <p>Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • tietää työturvallisuusmääräykset ja osaa soveltaa niitä työskentelyssään • tietää oikean valaistuksen merkityksen työturvallisuuteen • osaa säätää työpöydät ja -tuolit ergonomisesti oikein • osaa käyttää koneita ja laitteita turvallisesti.
<p>Tutkinnon osan suorittaja pystyy esittämään työnsä kuvallisesti sekä kirjallisesti ja tarvittaessa suullisesti.</p>	<p>Työn kuvaaminen</p> <p>Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • osaa kuvata vaiheittain tuotteen valmistusprosessin työkansioon • osaa laatia, tulkita ja noudattaa työohjeita.

c) Ammattitaidon osoittamistavat

Tutkintosuoritukset tehdään ennakkoon laaditun ja hyväksytyyn näyttösuunnitelman mukaan työpaikalla tai koulutuksen järjestäjän tiloissa sellaisissa todellisissa prosesseissa, jotka täyttävät ammatille tyypillisen tuotannon ehdot ja tunnusmerkit. Tarvittaessa näyttöä voidaan täydentää haastatteluilla, kyselyillä, kirjallisilla tehtävillä ja erillisillä työnäytteillä tai projektitehtävillä.

Tutkinnon osasta järjestetään erillinen näyttö, mutta osa näytöstä voidaan suorittaa muiden tutkinnon osien yhteydessä. Näytön järjestäjän on huolehdittava siitä, että arviointi on erotettavissa omaksi kokonaisuudeksi.

18 § Korukivityö

Korukivityön tutkinnon osan suorittaja tuntee alalla tyypillisimpien tuotteiden valmistusprosesseja ja osaa käsitellä tavallisimpia alalla käytettäviä korukiviä. Tutkinnon osan suorittaja valmistaa peruspyörtö-, kaksoispyörtö- ja viistehiotun korukiven sekä pienkaiverrustyön.

a) Ammattitaitovaatimukset	b) Arvioinnin kohteet ja kriteerit
Tutkinnon osan suorittaja tietää suunnittelun merkityksen tuotteiden valmistuksessa.	Tuotteen, tuotannon ja työn suunnittelu Tutkinnon osan suorittaja <ul style="list-style-type: none">• osaa suunnitella korukivituotteita• osaa suunnitella tuotteen valmistusprosessin ottaen huomioon käytävissä olevat materiaalit, koneet ja laitteet• osaa suunnitella ja vaiheistaa työn• tietää materiaaleissa esiintyvien säröjen ja sulkeumien vaikutuksen valmiin tuotteen laatuun ja kestävyYTEEN.
Tutkinnon osan suorittaja osaa valita ja hankkia materiaaleja.	Materiaalin tuntemus ja hankinta Tutkinnon osan suorittaja <ul style="list-style-type: none">• osaa materiaalin hankintaan liittyvien lupien hankkimisen• tuntee kivimateriaaleja sekä osaa vertailla ja valita niitä eri käyttötarkoituksen mukaan• tuntee tyypillisimmät Suomessa esiintyvät mineraalit ja korukivilajit.

<p>Tutkinnon osan suorittaja osaa esikäsitellä kivimateriaaleja.</p>	<p>Materiaalin esikäsitely Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • osaa poistaa raakakivestä korukivi-tuotteeksi kelpaamattoman materiaalin • osaa lajitella ja varastoida materiaalit.
<p>Tutkinnon osan suorittaja tietää ergonomian ja työturvallisuuden merkityksen alallaan ja osaa noudattaa ergonomian ja työturvallisuuden vaatimuksia omassa työssään.</p>	<p>Ergonomia ja työturvallisuus Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • tietää työturvallisuusmääräykset ja osaa soveltaa niitä työssään • tietää oikean valaistuksen ja ilmastonin merkityksen • osaa säätää työpöydät ja -tuolit ergonomisesti oikein • tuntee suojaimet ja turvalaitteet ja osaa käyttää niitä • osaa käyttää koneita ja laitteita turvallisesti • tuntee alan kemikaaleja niin, että osaa käyttää ja varastoida niitä työturvallisuusmääräysten mukaisesti.
<p>Tutkinnon osan suorittaja tuntee kivityössä käytettäviä koneita, laitteita ja käsityövälineitä.</p>	<p>Työn koneet, laitteet ja käsityövälineet Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • osaa käyttää koneita, laitteita ja käsityövälineitä • osaa huoltaa koneiden teriä sekä käyttää hiontavälineitä • osaa tehdä koneiden pienet huolto- ja korjaustoimet sekä huoltaa käsityövälineitä.
<p>Tutkinnon osan suorittaja osaa valmistaa korukivituotteita.</p> <p>Hän tietää tuotteiden viimeistely- ja pintakäsittelyä.</p>	<p>Tuotteen valmistaminen ja pintakäsittely Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • osaa valmistaa neljä korukiveä käyttäen eri hiontamenetelmiä sekä yhden pienkaiverrustyön • osaa käyttää valmistamissaan korukivissä erilaisia hionta- ja kiillotusmenetelmiä

	<ul style="list-style-type: none"> • työskentelee taloudellisesti, joutuisasti ja järjestelmällisesti.
Tutkinnon osan suorittaja pystyy esittämään työnsä kuvallisesti sekä kirjallisesti ja tarvittaessa sanallisesti.	<p>Työn kuvaaminen</p> <p>Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • osaa kuvata vaiheittain tuotteen valmistusprosessin työkansioon • osaa laatia, tulkita ja noudattaa työohjeita.

c) Ammattitaidon osoittamistavat

Tutkintosuoritukset tehdään ennakkoon laaditun ja hyväksytyyn näyttösuunnitelman mukaan työpaikalla tai koulutuksen järjestäjän tiloissa sellaisissa todellisissa prosesseissa, jotka täyttävät ammatille tyypillisen tuotannon ehdot ja tunnusmerkit. Tarvittaessa näyttöä voidaan täydentää haastatteluilla, kyselyillä, kirjallisilla tehtävillä ja erillisillä työnäytteillä, projektitehtävillä tai muuten dokumentoimalla tutkinnon suorittajan työskentelyä.

Tämän tutkinnon osan yhteydessä näytetään myös pakollinen tutkinnon osa Saamenkäsityöikäisille kaikille yhteinen ammattitaito. Samalla voidaan näyttää toinen suuntautumisalan mukainen tutkinnon osa, mutta tutkinnon järjestäjän on huolehdittava siitä, että arviointi on erotettavissa omaksi kokonaisuudeksi.

19 § Yrittäjyys

Tutkinnon suorittaja on oikeutettu vapaasti liittämään yrittäjyyden osaksi tutkintoaan. Tämän vapaasti valittavan tutkinnon osan ammattitaitovaatimukset, arvioinnin kohteet ja kriteerit edellyttävät seuraavia asioita:

a) Ammattitaitovaatimukset	b) Arvioinnin kohteet ja kriteerit
Tutkinnon osan suorittaja osaa arvioida henkilökohtaisia mahdollisuuksiaan ja valmiuksiaan toimia mahdollisesti alan yrittäjänä.	<p>Omien yrittäjävalmiuksien arviointi</p> <p>Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • tietää, millaiset henkilökohtaiset valmiudet tukevat yrittäjänä menestymistä, ja pystyy tältä pohjalta erittelemään arvoaan sekä arvioimaan omia valmiuksiaan toimia yrittäjänä • osaa laatia itselleen asiantuntijoiden opastuksella kehityssuunnitelman yrittäjänä toimimiseksi.

<p>Tutkinnon osan suorittaja osaa tarkastella alaa ja sen tarjoamia yritystoiminnan käynnistämisen ja kehittämisen mahdollisuuksia ja riskejä.</p>	<p>Yrityksen toimintaedellytysten selvittäminen Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • on tutustunut toimialaan niin, että osaa tarkastella sen tulevaisuuden näkymien ja kehityksen sekä markkinoiden mahdollisuuksia oman yritystoiminnan käynnistämisen kannalta • osaa tarkastella oman mahdollisen yrityksensä toiminnan tuloksellisuutta ja kannattavuutta eli elättääkö yritys • on selvillä yrittäjän toiminnan vastuista ja velvoitteista.
<p>Tutkinnon osan suorittaja tuntee erilaisia yritystoiminnan aloitustapoja ja -muotoja ja osaa kehittää karkean liikeidean omalle yritykselleen.</p>	<p>Liikeidean laadinta Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • osaa vertailla vaihtoehtoisia tapoja käynnistää yritystoimintaa, koska tuntee yleisimmät Suomessa käytetyt ratkaisut, mm. yritystoiminnan muodot, aloittamisoperaatiot sekä vastuut ja riskit, ja osaa keskustella asiantuntijoiden kanssa oman mahdollisen yritystoimintansa vaihtoehtoista • osaa yhdessä asiantuntijoiden kanssa kehittää yritykselleen karkean liikeidean ja tietää, millaisia taloudellisia, tuotannollisia ja henkisiä resursseja mahdollisen yritystoiminnan aloittaminen vaatii • osaa asiantuntijoiden kanssa arvioida yritysideoita onnistumisen mahdollisuuksia.
<p>Tutkinnon osan suorittaja osaa luoda asiakas- ja verkostosuhteita.</p>	<p>Asiakas- ja verkostosuhteiden luominen Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • osaa pohtia vaihtoehtoja ja mahdollisuuksien mukaan rakentaa yrityksen jatkuvuuden kannalta merkittäviä asiakas-, toimittaja- ja muita verkostosuhteita

	<ul style="list-style-type: none"> • osaa hahmotella em. verkostokumppanien kanssa sopimuksia asiantuntijapalveluja hyödyntäen.
<p>Tutkinnon osan suorittaja osaa toimia yritystoiminnan talouden tärkeimpiä periaatteita noudattaen.</p>	<p>Taloudellinen toiminta Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • osaa valita yrityksen kannattavuuteen vaikuttavia toimenpiteitä ja hinnoitella palveluja myös markkinalähtöiset tekijät huomioiden • osaa tulkita yrityksen tilinpäätöstä pääomien, varallisuuden, maksukyvyyn ja tuloksen suhteen sekä pohtia taloudellisen toiminnan kehittämismahdollisuuksia tarvittaessa yhteistyössä asiantuntijoiden kanssa • osaa laatia yritykselleen karkean tulosenusteen ja hankkia asiantuntijapalveluja verotuskysymysten ratkaisemiseen.
<p>Tutkinnon osan suorittaja osaa käyttää asiantuntijapalveluja.</p>	<p>Asiantuntijapalvelujen käyttö Tutkinnon osan suorittaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • osaa hakea yrityksen perustamisessa ja toiminnan eri vaiheissa tarvitsemaansa tietoa ja asiantuntijapalvelua.

c) Ammattitaidon osoittamistavat

Tutkinnon osan suorittamisessa on keskeistä, että tutkinnon suorittaja osaa arvioida omia valmiuksiaan toimia yrittäjänä. Hän osaa tarkastella yritystoiminnan menestymisedellytyksiä, laatia mahdollisen yrityksensä toiminnalle liikeidean ja laskea, kannattaako ajateltu toiminta ja elättääkö se yrittäjän. Hän osaa hyödyntää erilaisia verkostoja ja asiantuntijapalveluita yritystoimintaa harkitessaan ja aloittaessaan.

Tutkinnon osan näyttönä toimii oman yrityksen alustava liikeidea täydennettynä toiminnan edellytyksiä ja riskejä kartoittavilla selvityksillä, tuotoilla ja raporteilla sekä prosessin aikana tapahtunutta toimintaa kuvaavilla dokumenteilla. Näyttönä tulee myös olla tutkinnon suorittajan henkilökohtainen arvio ja kehityssuunnitelma omista mahdollisuuksistaan ja valmiuksistaan toimia yrittäjänä.

Näyttöä syvennetään asiantuntijoiden kanssa käytävällä keskustelulla, jossa tarkennetaan ja täsmennetään yrittäjäksi aikovan valmiuksia tehdä ratkaisuja yritystoiminnan mahdollisesta aloittamisesta.

Arviointi suoritetaan elinkeinoelämän osapuolten, yrittäjyyden asiantuntijoiden ja koulutuksen edustajien yhteistyönä.

Saamenkäsityön eli duodjin kuvaus

Saamelaiset asuvat yhtenä kansana neljän valtakunnan alueella eli Suomessa, Norjassa, Ruotsissa ja Venäjällä. Saamelaiset ovat Euroopan unionin ainoa alkuperäiskansa. Suomen perustuslain 17 § mukaan saamelaisilla alkuperäiskansana⁹ on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan saamelaisten kotiseutualueella. Kulttuuria koskevia kulttuuri-itsehallintoon kuuluvia tehtäviä hoitaa saamelaiskäräjät.

Saamelaisten elämäntapaa on säädellyt sopeutuminen arktiseen ympäristöön ja ilmastoon. Perinteisesti saamelaiset ovat harjoittaneet monitoimitaloutta, kuten poronhoitoa, kalastusta, metsästystä, marjastusta ja kaupankäyntiä. Siihen on kuulunut myös käsityö eli duodji¹⁰, joka edelleenkin on tärkeä ja näkyvä osa saamelaista kulttuuria ja perinnettä. Sen ylläpitäminen, säilyttäminen ja kehittäminen ovat tärkeitä sekä saamelaisen kulttuurin että sen monimuotoisuuden kannalta. Duodji heijastaa saamelaista kansankulttuuria, jonka ihminen ryhmän jäsenenä tai ryhmässä on kehittänyt. Ilmasto, luonnonvarat ja paikallinen elämäntapa ovat vaikuttaneet duodjin kehittymiseen. Duodji perustuu luonnonympäristön ja luontaiselinten hyödyntämiseen, mikä tulee parhaiten esille duodjimateriaaleissa. Ekologisesti duodji edustaa ihmisen sopeutumista pohjoiseen ympäristöön niinä aikoina, jolloin resurssit ovat olleet vähäiset. Duodjimateriaaleissa hyödynnetään luontoa, ja arktisessa ympäristössä turkis- sekä nahkatyöt ovat esimerkkinä siitä, miten erilaisia nahkatyyppisiä ja käsityötapoja käytetään hyväksi eri vuodenaikoina.

Saamenkäsityön ammattitutkintoon kuuluvat puu-, pahka- ja juurityöt, sarvi- ja luutyöt, turkis- ja nahkatyöt, verka- ja kangastyöt, jalometallityöt, työvälineet ja kuljetusvälineet. Perinteisille käsityöille on ominaista, että ne ovat kehittyneet pitkällisten prosessien aikana ja kuvastavat omalta osaltaan paikallisen kulttuurin jatkuvuutta. Esimerkiksi saamenpuvut ovat yksi osa sitä perustaa, joka pitää yllä saamelaista kulttuuria ja etnistä identiteettiä.

Tutkinnon suorittaminen mahdollistaa osallistumisen koulutukseen, jolla kehitetään myös moderneja saamenkäsityöitä ja edellytyksiä toimia yrittäjänä esimerkiksi luontaistaloudessa. Saamenkäsityön ammattitutkinnossa kaikille yhteisessä tutkinnon osiossa toteutetaan kestävän kehityksen ohjelmaa. Duodjia arvioidaan ympäristön, taloudellisten ja sosiokulttuuristen tekijöiden mukaan. Saamenkäsityön ammattitutkinnon järjestäminen on jo itsessään kulttuurisen ja kielellisen monimuotoisuuden tukemista. Alkuperäiskansojen ekologinen ajattelutapa painottaa ympäristöä. Luonnonympäristö, kulttuuriympäristö, sosiaalinen ympäristö ja kielellinen ympäristö muodostavat yhdessä ympäristökäsitteen, jota täytyy tarkastella yhtenä kokonaisuutena, koska kyseiset osa-alueet ovat riippuvaisia toisistaan. Keskeisessä asemassa ovat luonnon ekologiset, biologiset, kulttuuriset, henkiset ja taloudelliset arvot, joilla turvataan ihmisen ja hänen kulttuurinsa tulevaisuus.

⁹ Alkuperäiskansa-määritelmä ILO:n artikla 169 (Pohjoismaista vain Norja on ratifioinut sopimuksen).

¹⁰ Duodji-käsite tarkoittaa käsillä tekemistä ja varsinaista käsityötuotetta, mutta myös hengellistä tuotetta.

Kulttuurikäytännön teorian mukaan kulttuuri ei ole itsenäinen kokonaisuus vaan prosessi, jossa sitä luodaan yhä uudelleen. Kulttuuri on luovaa käytäntöä, erilaisten ja eri puolilta omaksuttujen elementtien yhdistämistä. Esimerkiksi turkis- ja nahkatyöt ovat syntyneet vanhakantaisen elämäntavan aikana, kun taas esimerkiksi saamenpuku on saanut uusia kulttuuripiirteitä eurooppalaisen vaihtokaupan kautta. Käytöesineet ja liikkumisvälineet ovat syntyneet liikkuvan elämäntavan tarpeisiin. Hopeesineet ovat alun perin olleet pohjoismaisten ja eurooppalaisten hopeaseppien työtä, ja 1700-luvulla syntyi ns. lapinhopea, jonka muoto-perinne on säilynyt tähän päivään asti. Vasta 1970-luvulta lähtien saamelaiset ovat itse alkaneet valmistaa hopeesineitään.

Saamelaisten käyttämien esineiden muodot ja mallit ovat yksinkertaisia ja käytännöllisiä. Modernin ajan saamelaisessa yhteiskunnassa on selvästi erotettavissa perinteisen käyttöduodjin rinnalla myös taideduodji, jonka pohjana on perinteinen duodji. Alkuperäiskansojen taidekäsitteiden piiriin kuuluvat myös käyttötuotteet. Kansanduodjista tai käyttöduodjista on vaikea erottaa kauneus ja taide toisistaan, sillä muotoilu-, väri- ja koristeluperinnettä on pidetty taiteena sinänsä.

Jotta duodjia ei nähtäisi vain erillisenä tuotteena, sitä tulee tarkastella symbolisena artefaktina (ihmisen tekemä esine), joka saa merkityksiä kulttuurisissa prosesseissa ja yhteyksissä. Symbolit saavat merkityksen ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa, ja niiden kautta ihmiset kommunikoivat. Duodji symbolisena artefaktina säilyttää ja vahvistaa saamelaista kulttuuriperinnettä. Saamelaiset pitävät käsityötaitoja tärkeänä osana saamelaista kulttuuria. Saamenpuku ja käsityötaidot rakentavat myös yksilön identiteettiä ja kuulumista paikalliseen yhteisöön, kuten sukuyhteisöön. Duodjia voidaan tarkastella dynaamisena ja jatkuvasti rakentuvana kulttuurisena ja sosiaalisena järjestelmänä. Saamelainen käsityö ei ole pelkästään luontoa hyödyntävää käden taitoa, vaan myös esteettistä itseilmaisua ja sosiaalista kommunikaatiota. Duodjin suunnittelu- ja valmistusprosessi on sidoksissa saamelaisen kulttuurin arvoihin, sen traditioon ja muutokieleen.

Saamelainen kulttuuri on erilainen eri puolilla Saamenmaata¹¹ (karttaliite). Erilaisilla paikallisilla ryhmillä on oma duodjikulttuurinsa, jolla on vain tietylle ryhmälle tyypilliset piirteet. Luonnonympäristöt ja historialliset vaiheet vaihtelevat Saamenmaan alueella. Maantieteellisesti eri alueille on saapunut erilaisia kulttuurivaikutteita. Saamelaisten käsityöiden ja erityisesti saamenpukujen paikalliset vaihtelut ovat syntyneet historiallisen kehityksen myötä. Vaikka saamenduodjissa voidaan havaita yhteisiäkin piirteitä, se on aina paikallisesti omalaatuinen.

Maailman alkuperäiskansat, kuten saamelaiset, omaavat ympäristöstään huomattavan määrän sellaista tietoa¹², joka on kertynyt vuosisatojen aikana luonnonläheisen elämäntavan myötä. Tämä tarkoittaa kasvien ja eläinten ominaisuuksiin, ekosysteemien toimintaan ja erityyppisiin tekniikoihin liittyvää tietoa. Ihmisten tiedot ja käsitykset ympäristöstä ja heidän suhteensa siihen ovat vaikuttaneet ratkaisevasti kulttuuri-identiteettiin. Saamelaiselle tietojärjestelmälle on ominaista

¹¹ Saamelaisten asuttama alue

¹² Tiedon käsitteitä: tradisjonell/folkelig kunnskap, traditional knowledge, indigenous knowledge, traditional ecological knowledge, folk ecology, ethnoecology, traditional environmental knowledge, customary law, knowledge of land.

praktisuus, sillä sitä on käytetty aina käytännöllisissä tilanteissa, kuten poroja merkittäessä tai käsityömateriaaleja hankittaessa.

Paikallisessa yhteisössä perinnetieto¹⁴ (sa. árbevirolaš diehtu ja máhttu, eamidiehtu) on keskeisessä asemassa, koska se säätelee paljolti elämäntapoja. Alkuperäiskansojen keskuudessa perinnetiedon säilyminen ja siirtyminen ovat ajankohdattaisia, koska sosiaaliset rakenteet ja prosessit, kuten esimerkiksi tiedonsiirtoprosessit, ovat muuttuneet modernissa yhteiskunnassa. Duodjin perustana on sukupolvien aikana kertynyt tieto, taito ja arvot, jotka on hankittu kokemuksen ja havaitsemisen kautta ja jotka ovat siirtyneet sukupolvelta toiselle. Tieto saa merkityksensä ja arvonsa asiayhteydessään, joka uudistuu ja muuttuu koko ajan.

Saamenkäsityöntekijän, duojárin, on hallittava duodjiprosessi alusta loppuun asteittain toisin kuin teollisuuden työntekijän. Kansankäsityö on syntynyt käsityön vaiheittaisen kehityksen kautta kunkin käsityöläisen luovien kokeilujen avulla. Duojárillem duodji on käsillä tekemistä, mutta on tärkeää, että hän hallitsee myös käsien ja vartalon tiedon. Se on ehtona sille, että duodji onnistuu, vaikka se ei näykään valmiissa tuotteessa. Perinnetieto on tavallisesti kirjoittamaton, ja se on luonnollisesti ihmisten mielessä, sormissa, käsissä tai vartalossa tai koko ihmisessä. Osa perinnetiedosta on hiljaista tietoa. Käsityön perinnetieto siirtyy sukupolvelta toiselle tavallisesti käsityön tekemisen ja toimintojen kautta. Perinnetiedon oppii havaitsemisen ja kädestä näyttämisen kokemusten kautta. Silmä- ja käsimitat, hajut ja maut ym. ovat osa vartalon muisteista. Silmä eli čalbmi on saamenkielinen käsite hiljaiselle tiedolle, joka kuvaa metodia kokemusten ja tiedon siirtämiselle. Käsite kuvaa, että on kosketuksessa toiseen ihmiseen, joka opettaa itsestään jotakin toiselle. Perinnetiedon erityisyys on siinä, että se säilyy vain aktiivisessa käytössä ja häviää ellei siirtymistä tapahdu.

Luonnontuntemuksella on myös keskeinen sija duodjissa. Duojárin täytyy tuntea luontoa, koska hän hakee materiaalinsa sieltä. Hänen täytyy myös tietää, miten säilyttää erityyppisiä materiaaleja ja miten käyttää niitä. Hänen täytyy osata tehdä duodjinsa ja huoltaa valmiita duodjeja. Sen lisäksi hänen on tunnettava luonnonaikojen vaihtelut.

Perinnetiedossa saamen kielellä on keskeinen tehtävä, sen avulla tapahtuvat tiedon jakaminen, siirtyminen ja opettaminen. Saamenkielinen duodjiterminologia kuvaa erinomaisesti duodjikulttuurin tietoa, ekologista tietoa sekä arvoja. Saamenkielisen duodjiterminologian säilyttäminen ja kehittäminen ovat tärkeä osa saamelaisen kulttuurin säilyttämistä, ylläpitämistä ja kehittämistä.

Saamelaisessa kotitaloudessa duodji on ollut tärkeä perheen toimeentulon kannalta. Perinteisesti vaatteet ja käyttöesineet on valmistettu kotona, ja duodji on ollut osa päivittäisiä toimintoja. Naisten tehtävänä on ollut vaatteita perhe. Perinteiset miesten käsityöt ovat olleet puu-, sarvi- ja luuesineitä, kuten käyttöesineet sekä rakennukset ja kuljetusvälineet. Monitoimitaloudessa käsitöitä on valmistettu myös vaihdettavaksi ja myytäväksi, ja turismillakin on ollut tärkeä taloudellinen ja

¹³ Käsite tieto (knowledge, kunskap) sisältää tässä tiedot, taidot ja asenteet. (Know how/ tietotaito/máhttin.) Perinnetieto-termin sijasta käytetään mielellään termiä alkuperäiskansojen tieto (indigenous knowledge>eamidiehtu), koska edellinen voidaan helposti tulkita niin, että kulttuuri, autenttisuus ja ”perinteinen käytäntö” ovat pysähtyneet tietulle ajalle.

uutta duodjia luova merkitys. Edelleenkin perheen piirissä tehdyllä duodjilla on merkittävä asema, varsinkin perinteisissä elinkeinoissa toimeentulonsa saavilla perheillä se on osa päivittäisiä toimintoja. Pukeutumiseen liittyvää duodjia tehdään yleisesti kotona oman perheen tai suvun arki- ja juhlaikäyttöön, mutta myös myytäväksi. Sen avulla ylläpidetään, säilytetään ja kehitetään osaltaan paikallista saamelaista kulttuuria, mutta myös luodaan saamelaista kulttuuri-identiteettiä. Varsinkin nuorten keskuudessa saamenpuvusta on tullut tärkeä ja näkyvä osa etnistä identiteettiä.

Duodjin koulutus alkoi 1970-luvun alussa, jolloin duodjin elvyttäminen aloitettiin järjestämällä duodjikursseja sekä alan ammatillista koulutusta. Varsinkin perinteisen miesten duodjialan osaaminen on säilynyt ja teknologisesti kehittynyt juuri koulutuksen ansiosta, muuten se olisi kadonnut kulttuuristen muutosprosessien yhteydessä. Tämän alan käsitöistä on tullut enimmäkseen taide- ja koriste-esineitä. Vuonna 1978 aloitettiin saamenkäsityön vaatetusalan peruskoulutus Saamelaisalueen ammatillisessa koulutuskeskuksessa¹⁴. Vuodesta 1972 työllisyyskursseina järjestetyt puu- ja pahkakurssit sekä sarvi- ja luukurssit liitettiin osaksi ammatillista peruskoulutusta vuonna 1993. Osa duodjin kehittämistyötä oli myös saamenkäsityön yhdistyksen perustaminen. Sámi Duodji ry:n¹⁵ tehtävänä on mm. edistää duojáreiden ammattitaitoa, valvoa duodjin laatua, edistää duodjin tunnettavuutta sekä toimia yhteistyössä vastaavien järjestöjen kanssa Pohjoismaissa. Sekä yhdistys että Saamelaisalueen koulutuskeskus järjestävät eri puolilla saamelaisaluetta duodjikursseja, joiden merkitys on korostunut erityisesti duodjitaitojen säilyttäjänä ja kehittäjänä.

Lähde: Somby, Seija Risten 2003: *Beaivenieidda duodji. Duodjeárbevieru kultuvrralaš mearkkašumit ja enkulturašuvdna golmma sohkačuolva áigge Gáregasnjárgga ja Kárásjoga guovllus 1900-logus*. Pro gradu -dutkanuš. Oulun yliopisto.

¹⁴ Nyk. Saamelaisalueen koulutuskeskus

¹⁵ Ent. Sápmelaš duodjárať ry.

Saamelaisten asuttama alue ja saamenkäsityöyhdistykset

